

52428

VICSAY LAJOS:
GYAKORLATI
PEDAGÓGIA

1946—1947.

SZEGED

5, 6. FÜZET

IX. ÉVF.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÁRÁSZ-U. 9.
Felelős nyomdavezető : Kiss István

Előfizetés tíz füzetre 24.— Ft

Ha nem óhajt előfizetni, kérjük a füzetet visszaküldeni.

T A R T A L O M

Decemberi:

Társadalmi nevelés az általános iskolában. — *Tanítások, vázlatok: Ált. iskola III. osztály:* Költeménytárgyalás. — *Ált. iskola IV. osztály:* A sertés. — Az arany trombita, olvasmánytárgyalás. — *Ált. iskola V. osztály:* Julián barát útja az őshazába, történelmi olvasmánytárgyalás. — Vázlat: Petőfi S. Honfidal c. költeménye. — Az Északnyugati Kárpátok. — Petőfi: Puszta télen, költeménytárgyalás. — *Ált. iskola VI. osztály:* Petőfi: A téli esték, költeménytárgyalás. — Tárgyi mellékmondatok. — Arányos osztás többiére arányszámmal. — Az utolsó Palásthy, történelmi olvasmány. — Ismeretterjesztő előadás: A magyarság művelődési és társadalmi fejlődése.

Januári:

Társadalmi nevelés az általános iskolában. — *Tanítások, vázlatok: Ált. iskola III. osztály:* A piros fiú, meg a sápadt fiú, olvasmánytárgyalás. — *Ált. iskola IV. osztály:* Apró koldusok, olvasmánytárgyalás. — Az özbak halála, olvasmánytárgyalás. — Méréstan. — *Ált. iskola V. osztály:* Jézus a vendég, vázlat. — Névutós szók, mint a mondat határozói. — A koldus hercegasszony, történelmi olvasmánytárgyalás. — *Ált. iskola VI. osztály:* Arany János: „Itthon” c. költemény, vázlat. — Idézõ mondatok. — Széchenyi: Aldozatok, történelmi olvasmánytárgyalás. — Játékok: 6—8 éveseknek. — Versek. — Ismeretterjesztő előadás: A magyar népdal. — Szülői értekezlet: Hogyan tanuljunk.

Felhívjuk olvasóink figyelmét a kiadásunkban megjelent kiváló iskolai segédkönyvekre:

Egészségtani mintatanítások (az egész anyag feldolgozása) 10.40 Ft

Népiskola VII—VIII. osztály számára kidolgozott tanítások 9.— Ft

A magyarság története (ősidóktól napjainkig) térképekkel,
grafikonokkal ellátva (800 oldal) két kötet 48.— Ft

Történelmi olvasókönyv 24.— Ft

Óratervek a magyar történelem tanításához (külön lapon,
az egész anyag feldolgozása térképekkel, grafikonokkal) 18.— Ft

---

Könyvrendeléseknél kérjük az összeg előzetes beküldését, mert csak az esetben áll módunkban szállítani.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1946.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

december

Társadalmi nevelés az általános iskolában.

V.

A felső tagozatba lépő gyermeknél az iskolai munka szempontjából lényeges körülmény az, hogy erősen kötve van konkrétumokhoz és a gyakorlatiassághoz. Ez különös gondot jelent, ha a tanárnak, mert munkáját csak így biztosíthatja, s teheti eredményessé. Tantervünk is ilyen síkon mozog, így annak élettel való megtöltésétől függ az elért eredmény.

A tanuló gondolkozását itt csak reális szemlélettel indíthatjuk meg. Ezért az ismeretszerző konkrétumokat külön kiértékeljük és az egyes részleteredmények alapján mutassunk rá az általános igazságra, ítéletre vagy szabályosságra. Az értelmi képzésre általában a következő alapfeladatok tűzhetők ki magunk elé:

Összhangzatosam kell nevelnünk a különféle értelmi képességeket. Ez azt jelenti, hogy egyaránt fordítsunk gondot a tanuló érzékelésének, figyelmének, érdeklődésének, emlékezetének, képzeletének s az igazi értelemben vett értelmi képességeinek (ítélés, következtetés, fogalomalkotás) fejlesztésére és fokozatos foglalkoztatására.

E képességek fejlesztésének módja a gyakorlás. Gondunk legyen tehát arra, hogy valamennyi értelmi képességet foglalkoztassuk. Erre már az óravázlat elkészítésénél gondolhatunk. Így pl. a számonkérés az emlékezetet foglalkoztatja. Az egyes tantárgyak más és más képességeket foglalkoztatnak inkább. Így pl. a beszélgetések elsősorban a megfigyelésen alapulnak; ugyanezen alapszának a természeti és gazdasági ismeretek, a szemléletutáni rajz és a nyelvi ismeretek. A képzeletet foglalkoztatják az elképzelésutáni rajzoltatás, a játékos gyermekrajzok, a fogalmazás és a történelem tanítása. A logikai elemzés és viszonyítás gyakorlására a nyelvi ismeretek és a számolás, valamint a mérés adnak bőséges alkalmat. Így a tanuló nemcsak ismeretekben gyarapszik, hanem értelmi képességeiben és készségeiben is állandóan erősödik (alaki képzés), ami sokkal fontosabb, mint az ismeretek halmozása.

Viszont a tanuló értelmi képességeinek foglalkoztatása mindig a gyermek fejlődéséhez igazodjék. A felső tagozaton már megkívánhatjuk a legismertebb fogalmak pontosabb meghatározását is, a legközelebbi felsőbb fogalom megnevezésével. De legyünk figyelemmel tanítványaink mindenkori teljesítőképességére is. Kimerülten, álmosan, fáradtan nem lehet komoly munkát végezni, akkor sem, ha a lelki erők több irányban megoszlanak. Munka után jöjjön a felfrissülés, pihenés. Ezért legyen az órarend minden körülményre figyelemmel összeállítva, s legyen érdekes a tanítás módja.

Zavarhatják az értelmi képességek gyakorlását az általános rossz közérzet, lelki bántalmak, érzelmi felindultság, lappangó vagy még ki nem hevert betegségek stb. Az ilyenekre is figyelemmel kell lennünk. Végül az otthoni bajok, iskolai sikertelenségek, mellőzöttség, elnyomottság érzése is kihatással vannak az értelmi fejlődésre. A jó nevelőnek mindezekre fel kell figyelnie s meg kell találni a módját, hogy a bajokon segítsen, mivel a tanításunk általában minden gyermek számára kedvező légkörben kell, hogy történjék, amelyben a tanítványok elegendő szabad lelki erővel rendelkeznek, hogy azokat a feladatok természetének megfelelően rugalmasan használhassák fel.

Fontos az értelmi nevelés szempontjából az új ismeretnek rendszeres előkészítése is. Csak az tudja a valóságot megismerni, az tud tiszta fogalmakat alkotni, az élet jelenségeit helyesen értékelni, aki a külvilág tárgyairól megbízható, és a részleteket, a különbségeket is feltűntető képet tud róla alkotni. Ezért fontos a jó szemléltetés. Még az alsó tagozatba kerülő gyermek szín, íz, alak, nagyság, arányra vonatkozó tapasztalatai is hamisak. Gondoljunk csak aránytalan rajzaikra, pláne színezésükre! Munkánknak a felső tagozaton tehát arra kell irányulnia, hogy az érzékelés és viszonyítás képességének fejlesztésével tanítványaink a valóságnak megfelelő tapasztalatokat szerezhessenek. Ez azt jelenti, hogy tapasztalataikat az általánosan elfogadott mértékhez tudják viszonyítani.

A figyelem nevelésére vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy az részben a kedvező feltételek megteremtésében, részben a tervszerű gyakorlásban áll. Előfeltételei a megfelelő csend és fegyelem. Mivel a figyelem a kisebb gyermekeknél 30—35, nagyobbaknál 40—50 perc múlva kifárad, gondoskodni kell pihenésről és felfrissülésről is. Gondunk legyen az órák egymásutánjának megállapításánál (órarend) arra, hogy óráról-órára más-más értelmi képességet foglalkoztassunk elsősorban. Legyen a tanterem levegője friss, hőmérséklete egyenletes és mérsékelt. A figyelem gyakorlásának számtalan módja van. Mégis legfontosabbak az ú. n. megfigyelési feladatok (beszélgetés, a természeti, gazdasági és egészségi ismeretekkel kapcsolatban). A megfigyelés akkor lesz csak eredményes, ha szempontjait közöljük a tanulókkal. Tanításunk csak akkor lesz igazán eredményes, ha a tanulók pontos tapasztalatokra támaszkodnak, de a gyer-

mekek így szoknak hozzá, hogy nyitott szemmel járjanak a világban és legalább saját környezetüket jól megfigyeljék.

A megfigyelés csak akkor igazán értékes, ha a részleteket is számontartja, pontos és okszerű. De gondunk legyen arra is, hogy a megfigyelt dolgokat természetes környezetükben, az élettel való összefüggésükben vizsgálatastassuk.

Az új anyag feldolgozásának módszerét úgy kell megválasztanunk, hogy az a tanuló figyelmét lekösse, érdeklődését fölkeltse. Szemléltessünk mennél többet; a tárgy, a kép és a rajz megragadja a gyermek figyelmét és alkalmat ad a lényeg megfigyelésére. A figyelem fenntartásával kapcsolatban fontos következmény, hogy egyik képzet-körrel a másikra ugrás, zökkenő nélkül térjünk át, nemcsak akkor, ha egyik tárgykörrel áttérünk egy másikra, hanem ugyanazon tanítási egység egyes fokozatai között is.

Az érdeklődés irányítása, nevelése két mozzamatból áll: az első valamely belső, szellemi szükséglet felkeltése, a másik lehetőségek, utak, módok megjelölése a felébresztett szükségletek kielégítésére. Mindkét tevékenység akkor éri el célját, ha a gyermek fejlődéséhez igazodik.

Az általános iskola tanulóját általában a külső világ érdekli, azonban nem úgy, amint az önmagában van, és amit önmagában ér, hanem főként abból a szempontból, milyen vonatkozásban áll az emberrel: előmozdítja-e jólétét, káros-e vagy hasznos. Az alsó fokon még nem érdekli a gyermeket az ismeretszerzés mikéntje és módja, megelégszik a tudásvágy pusztán kielégítésével is, a tények közlésével. A tevékenységi formák közül a játék és játékos foglalkozás felel meg legjobban természetének. Ez az oka annak, hogy az első osztályban, de különösen az első hónapokban játékos módon kell tanítanunk.

Másik fontos feltétele az érdeklődés fenntartásának, hogy a megtanítandó ismeret és a tanuló természetes szükségletei (érdekei) között kapcsolatot teremtsünk. Ismerjék fel a tanulók, hogy új ismereteknek közvetlenül hasznát vehetik, tehát birtokbavétele az ő érdekük.

A felső tagozaton már nem elégszik meg a tanuló kész ismeretekkel; a tárgyaknak és jelenségeknek alaposabb megértésére törekszik. Megokolt, saját maga módján ellenőrzött ismereteket akar. Ez abban jut kifejezésre, hogy a közlő és ténymegállapító tanítás nem elégíti már ki többé. Ezt úgy elégíthetjük ki, ha lehetőséget adunk nekik a tevékeny bekapcsolódásra, adatgyűjtésre, kísérletre, az új ismeretek önálló felhasználására, és gyakorlati értékesítésére is. Módszerünknek itt is szigorúan alkalmazkodnia kell a gyermek természetéhez és mindenkori lelki szükségleteihez. Így válik tanításunk az első osztályban alkalmazott játékos közlő tanítási módból fokozatosan önálló munkát igénylő, cselekvő, kutató eljárássá és értékelő tevékenységgé. Az érdeklődés irányítása azonban ne csak arra törekedjék, hogy magasabbrendű szellemi-lelki igényeket kelt-

sünk a tanulóiban, érdeklődésüket sokoldalúvá tesszük, hanem arra is, hogy az egyéni érdek szűk köréből emelkedjék fel a közös érdekek síkjára (szociális érzés). Szokja meg már az általános iskolában, hogy az egyéni szempontok mellett általánosak is vannak, amelyeknek iránya ugyan nem esik egybe mindig az egyénnel, alapjában mégis kiegészítik, támogatják egymást. Az adózás pl. nem szolgálja közvetlenül az egyén anyagi érdekeit, valójában mégis az egyénért van: annak boldogulása és jóléte személyi és anyagi biztonsága érdekében áll.

Az emlékezet nevelésének legfőbb eszköze a gyakorlás. Ez persze nem jelenti azt, hogy a tanulót túlterheljük megtanulandó ismeretekkel. A gyakorlás legfőbb elve az, hogy minél kisebb megterheléssel, a lehető legpontosabb, hű és részletekre kiterjedő emlékezetre tesszük képessé tanítványainkat. Köztudomású, ugyanazon egyénnél is ingadozik aszerint, hogy tárgyra, személyre, számra, névre, eseményre, színre, alakra, a dolgok közötti belső, oki és logikai összefüggésekre vonatkozik-e. Így az emlékező-képességnek megvannak a maga sajátos területei, amelyeken fokozottabban működik. A nevelésnek ezeket a tényeket figyelembe kell vennie, vagyis megfelelő gyakorlással gondoskodnia arról, hogy a tanuló emlékezetét minden irányban foglalkoztassa.

Megfigyelés és emlékezés, bevésés és megtartás a legszorosabb összefüggésben és kölcsönhatásban van egymással. Egyik segíti, illetve feltételezi a másikat. Mint ahogy a dolgok megfigyeléséhez szükség van emlékezetre, éppenúgy az emlékezés jó megfigyelésen alapszik. Az emlékezet nevelésének egyik legjobb eszköze tehát a rendszeres megfigyelés gyakorlása. Kirándulásokon és órákon minden tantárgy körében sok megfigyelési feladatot adhatunk. Képet, rajzot, eszközöket, területet, szint, alakot, természeti jelenségeket figyeltetünk meg. Ebben szoktassuk a tanulókat pontosságra, hűségre és aprólékosságra. Ezt úgy érhetjük el, ha a tanulókat erre felhívjuk és a megfigyelés eredményének számbavételekor a követelményeket következetesen érvényre juttatjuk.

Fokozhatjuk az emlékezet teljesítőképességét, ha tevékenységét a gondolkodó értelem alá helyezzük. Ne elégedjünk meg a lelki kép pusztá bevésésével. Teremtünk az egyes képek, képzetek között kapcsolatokat. Ezek lehetnek oki, logikai, hasonlósági, helyzeti és egyéb vonatkozások. A tudatosan összekapcsolt képzetek összefüggő képcsoportokba illeszkednek, amelyekből az összefüggés fonálán bármely részlet földelízi a másikat. Keresünk tehát tanításközben mennél több kapcsolatot más ismeretekkel.

(Folytatjuk.)

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1946. december 2. hete.

Általános iskola III. osztály.

A tanítás anyaga: Mese c. költemény tárgyalása.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. Az előző órában olvasott hasonló tárgyú olvasmányok felújítása, különösen a karácsonyi hangulatúaké.

b) Ráhangolás. Ki volt már távol szüleitől? Mit éreztetek nemsokára, ahogy távol voltatok? Jól bántak ott veletek? Szerettek? Mégis hová vágytatok? Jön a karácsony. Hová vágyik ilyenkor minden ember? Miért? Mit ünnepelünk karácsonykor? Kik vannak ilyenkor együtt a családban? Mit csinál édesanyátok, ha hiányzik valaki? Bizonyosan minden jó falatnál reagondol, s félreteszi a legjobb darabokat, hogy elküldje neki.

c) Célkitűzés. Győry Vilmost ismeritek már. Milyen verset tanultunk tőle? Most ismét hozzá fordulunk, mondja el ő szép meséjét az egyszeri kisleányról, aki elszakadt hazulról, s egy gyönyörű királyi urvarba tévedt.

II. *Tárgyalás.* a) A költemény bemutatása.

M E S E.

Mesebeli kis királyhoz
Betévedt egy kis leány,
Hogy az éppen ozsonnázott
Tulipános udvarám.

„Köszönöm a meghívását,
De el nem fogadhatom,
Szalmatetős kicsi kunyhó.
Az a ház, hol én lakom.

„Ugy-e, szép itt, ugy-e, jó itt?
Nézz csak ide, meg oda!
Bársóny itt a gyepes udvar,
Drágakő a palota.

A mi libánk közönséges,
Nem aranyos a cicánk,
De ott van a két testvérem
S édesapám, meg anyám.

Nézd, a libám ezüsttollú,
Aranyszőrű a cicám.
Ugy-e, itt maradsz minálunk
Örökre, te kis leány?”

Ha ölelnék, ha csókolnák
S fejem rájuk hajthatom:
Szalmatetős kicsi kunyhót
A világért nem adom!”

(Győry Vilmos.)

b) A költemény által keltett emlékek, élmények felelevenítése és megbeszélése.

A költeményt újból elolvassuk gondolatesoportonként:

a) A kis király szíves marasztalása;

b) A szegény kis leány válasza.

c) A költeményt újból elejétől végig elolvastatjuk.

d) Dramatizálás. Játsszuk meg ezt a kis mesét. Ki lesz a kis leány? Ki lesz a kis király? Te olvasod az első versszakot! Próbáljuk meg csak! Most csak ők hárman olvassák! Hallgassuk!

e) Elmélyítés. Községünkben minden családban mindenki itthon van már? Kik hiányoznak? (A hadifoglyok.) Milyen

lesz a távollevők itthonmaradottjainak karácsonya? Hogyan élnek ezek a szegény emberek? Van kisgyermekük? (Ha az osztály tanulói között is van ilyen gyermek, akkor rájuk fordítjuk a szót, de úgy, hogy ne éleződjön ki a dolog.) Bizony, gyermekek, ahol hiányzik az édesapa, a kenyeret kereső fiú, nehéz ott az élet. Talán még a mindennapi kenyér is hiányzik vagy szűkös. Talán meleg ruhájuk sincsen? Ezzel szemben milyen jó azoknak, akiknek mindez megvan. Hogyan tudnánk segíteni ezeken a szegény elhagyottakon, magukramaradottakon, gyermekeken? (Megbeszélés. Irányítsuk úgy a beszélgetést, hogy az tényleges segítségre vezessen, amit az osztály közösen, közös munkával, gyűjtéssel juttat el még karácsony előtt néhány ilyen családhoz.)

Ha ez meglesz, gyermekek, mi leszünk boldogabbak. Miért? Olyan jó másokkal jót tenni? Bizony, gyermekek, nincsen annál nagyobb öröm a földön, mint ha másokon segíthetünk! Ez a legnagyobb jutalom!

III. *Összefoglalás.* Házi feladat: Mit adhatunk a magukramaradottak gyermekeinek? (Írásbeli feladat.)

1946. december 1. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: A sertés.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A múlt órán tanult anyag felújítása és számonkérése a szokásos módon.

b) Áthajlás és érdeklődés-keltés. Itt a december. Hidegre fordult az idő. Reggel, amikor iskolába jöttök, itt is, ott is, disznósívitást hallotok. Van nagy sürgés-forgás a házakban. Még a legapróbb gyerekek is ott lábatlankodnak, mert látni szeretnék, hogyan készül a sokféle jó, a hurka, kolbász, mint kerül ki a széksonka, meg a ... kocsonya. (Ezt is úgy vágják ki a sertésből!) Ismerkedjünk meg jobban most a leghasznosabb háziállattal, a sertéssel.

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) A sertésről szerzett eddigi ismereteikről számoljanak be a tanulók közös megbeszélés formájában.

b) Az anyag rendezése. Alig van magyar falusi, tanyai ház, ahol legalább egy sertés ne hízna. Még a szegény ember is megvonja magától nyáron a falatot, csak hogy télire levághassa malackáját. Minden porckája felhasználható, megehető. Egy szögedi író, Tömörkény István el is nevezte tréfásan „öszömadtának”.

Ha koponyáját megnézzük (táblai rajz), azt látjuk, hogy a sertés fogazata sem a húsevőkével, sem a növényevőkével nem egyezik meg.

Hat-hat metszőfoga előreáll és tompahegyű. Ezekkel magvakat, rovarokat szedegethet föl, vagy gyalú módjára vés vele darabokat a tökből, répából, esetleg más húsos növényrészekből. Ezek után kisebb hézag, majd egy-egy felső és egy-egy alsó agyara következik. Ezek a mi szemfogainknak felelnek meg. Ha

jól megnézzük, látjuk, mind a négy fölfelé görbül, szájából kiáll. Agyaraival gycpet hasít, fakérget fejt le, de ha megtámadják, veszedelmes védőfegyvere is, kivált a hímek nagyra nőtt agyara.

Hátul mindkét oldalon, fent is, lent is hét-hét zápfoga van, ezek gumós felületűek. Ezekkel a gumós zápfogakkal szétapróztatja a húst is, de a növényeket is. Nagyon hasonlóak az ember (felnőtt) zápfogaihoz, azok is gumósak.

Lábán két ujj van, tehát páros ujjú, négycsülkű állat, mint a szarvasmarha, de nem kérődző, mert gyomra nem összetett.

Mivel mindent megeszik, hamar hízik. Zsírjáért és jóízű húzáért tenyésztik. A sertéseket külön legelőn, kondában legelteti a kanász. A háznál őllban hizlalják, csak a jobb fajta sertések számára építenek megfelelő istállót, ahol télen — a kismalacok miatt — fűteni is szoktak.

Hazánkban Kőbánya a legnevezetesebb sertés-piac. Híresek a debreceni kolbász, a csabai kolbász és szalonna, a szegedi szalámi, amelyet mindenki ismer, akár a hagyományos disznótort, a horkát, kolbászt, gömböcöt, sajtot stb.

Általában kétféle sertést különböztetünk meg: zsír- és húsertést. Húsertés az angol sertés, amely hosszú törzsű, nagyra nő és csak második évében szokták hizlalni. Sok és jóízű húst ad. A magyar mangalicák rövid törzsűek, fiatalon is hizlalhatók és sok zsírt, de kevesebb húst adnak, továbbá kevésbé szaporák.

A házisertés őse a vaddisznó, amely jobbára földalatt található növényrészekkel, férgekkel, pajorokkal stb. táplálkozik. Mindezt agyarával és ormányával tőrja ki a földből. De szereti a makkot, sőt néha nagy károkat tesz a kukoricásban is.

III. *Összefoglalás.* A sertésről tanultak összefoglalása. Közben rövid összefoglaló szavakat írunk a táblára (tanulók füzetébe.) Házi feladat: írjanak a disznóölésről (disznótorról).

1946. december 2 hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: Herczeg F.: Az arany trombita c. olvasmány tárgyalása.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A múlt órán tárgyalt olvasmány felújítása és számonkérése.

b) Ráhangelés. Milyen ünnep közeledik? Miért várjuk annyira a karácsonyt? Hogyan szoktátok megünnepelni ezt a szép, családias ünnepet? Miért várjátok annyira? Mindenkinnek lesz szép karácsonya az idén? Vannak ma is szegények, talán többen is vannak olyanok, akik saját hibájukon kívül szomorú karácsonyra várnak, mint máskor, a békeidőben. Egy ilyen szegény gyermek karácsonyát írta meg szép elbeszélésében Herczeg Ferenc. Szeretnétek meghallgatni?

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) Az író bemutatása.

b) Az olvasmány bemutatása.

Az arany trombita.

1. Már alkonyodott, de az utcai lámpákat még nem gyújtották meg. A kihalt, keskeny Boldogasszony-utca szürkületén egy férfi ment végig. Talpig érő bundát viselt, amelynek két szárnya a lábszárait csapkodta és égő szívart tartott fogai között.

A Boldogasszony kis temploma előtt egy fiúcska toppant eleje és újságlapot kínált neki. Valami elkésett kis rikkancs-gyerek volt. Vékonyan öltözött, vézna fiúcska. A paraszti ruháján látszott, hogy valami felvidéki faluból szakadt ide a nagyvárosba. Kopott báránybőr-süvegét a fülére húzta és annyira didergett, hogy valóságos rezgőtáncot járt a kövezen.

A férfi bosszúsan morgott valamit és tovább sietett. A templomajtó előtt megemelte a süvegét és akkor megint hallotta maga mellett a gyerek cipőjének kopogását.

Most megállt és pénzt vett ki a zsebéből. Egy ideig keresgért a krajcárok között, de aztán hirtelen meggondolta magát.

— Nesze, legyen neked is jó karácsonyod! — és egy ezüstforintot adott a fiúnak.

A kis fiú szinte ijedten nézte a forintot, majd sarkonfordult és szó nélkül szaladni kezdett. A Boldogasszony-utca tulsó végében, az ezer lámpa fényében ragyogó Nagykörút sarkán, egy kövér öregasszony várta.

— Kaptál valamit, Jóska? — kérdezte.

— A gyerek szó nélkül odaadta az ezüstforintot. Az öregasszony örömeiben hangosan elcacagta magát, aztán eltette a pénzt, kezén fogta a gyereket és megindult vele a távoli külváros felé. Oly sebesen ment, hogy a fiú csak futva tarthatott vele lépést. Egy pálinkamérés ajtaja előtt megállított az asszony, láthatólag habozott, hogy beménjen-e vagy nem? A habozás hamar véget ért. Egy krajcárt adott a kis Jóskának és így szólt hozzá:

— Ez a tied, vehetsz magadnak, amit akarsz. Aztán várj meg a rendes helyen, a Boldogasszony-utcában. Félóra múlva érted megyek és adok vacsorát is.

2. Azzal magára hagyta a gyereket s bement a boltba. Jóska egy ideig utána nézett a jégvirágos ablakon át, majd lassan megindult a Boldogasszony-utca felé. Utközben meg-megállott egy boltkirakat előtt és azon tanakodott, hogy mit vegyen a krajcárért. Legszívesebben trombitát vett volna. Ilyenre fáj a foga, amióta esztét tudta. Azonban a trombiták, amelyeket egyik-másik kirakatban látott, nem voltak elég szépek. Jóska okos kis ember volt és tudta, hogy holnap is lesz nap...

A Boldogasszony-templomának sötét kapuja előtt megint jó ideig járta a didergő táncot. Mikor már nagyon elfáradt, leült a kapu lépcsőjére. A nagy hópelyheket nézte, amelyek hullani kezdtek. Almos szeme előtt mind nagyobb hópelyhek röpködtek; egyike-másika akkora is volt már, mint a papírládkány.

Egyszerre azon vette észre magát, hogy nincs egyedül. A legfelsőbb lépcsőn egy koldusasszony ült, kis gyermekkel az ölében. Mikor Jóska a koldusasszony felé fordult, az könyörögve kinyújtotta a kezét. És Jóska a krajcárját, amely már egészen meleg volt a keze szorításától, beletemette a koldusasszony tenyerébe. Aztán fölkelt és el akart szaladni, mert szégyelte a tulajdon nagylelkűségét.

A koldusasszony a nevén szólította:

— Jóska!

A hangja olyan szelíden és édesen zengett, mint a hárfa. A fiú most már megismerte. Maga Boldogasszony volt. A gyermek pedig, amelyet a karján tartott, a kis Jézus. A Boldogasszony mosolyogva tekintett a rikkanesra.

— Jóska, gyere velem! — szólt a Boldogasszony.

3. A templom, kapujának mind a két szárnya megnyílt előttük. Odabent ezer gyertya égett. A két padsor között komoly arcú, fehérruhás, szép angyal-íffjak állottak sorfalat. Mikor a Boldogasszony a kis Jézust a karján víve, Jóskát pedig a kezén vezetve, végighaladt a sorukon, valamennyien olyan mélyen meghajoltak, mint a ministráns-gyerekek a szentség előtt. A kis fiú boldog alázatossággal tipegett a Szűzanya oldalán. Egyébként azonban nagyon fázt; a templomban dermesztő hideg volt és a szent asszony keze is olyan volt, mint a jégcsap.

Az oltárhoz értek. Az aranykeretben, hol különben a Boldogasszony képe szokott ragyogni, most ezüstpántos ajtó volt. Ez az ajtó is megnyílt előttük és akkor kiléptek a szabad ég alá.

A Boldogasszony nem szólt Jóskához, csak vezette magával és olykor szelíden lemosolygott rá. A kis fiú meg persze nem mert szólani. Házat sehol se látott. Egy behavazott úton jártak, melyet jobbról-balról hosszú dombok szegélyeztek. A vidék egészen olyan volt, mint Jóska szülőföldje. A fehér dombok fölött tisztán világított a telihold. Olykor egy-egy farkas-családdal találkoztak és az ordások alázatosan lekonyították fejüket-fülüket a vándorok előtt. Előttük nesztelen szárnyakon baglyok szállottak, olyan sietve, mintha valakinek hírt akarnának vinni a Boldogasszony érkezéséről.

Végül valami piros világosságot láttak a dombon. Egy karácsonyfa volt, mely magában tündökölt a havas pusztaságban. Száz gyertya égett rajta és az ágai csak úgy hajladoztak a sok tarka drágaság súlya alatt. Távolabb még néhány karácsonyfa fénylett, aztán mindig több.

Förlétek a dombra és ekkor megállottak egy pillanatra.

— Ez a karácsonyfa-erdő! — mondotta halkán a Boldogasszony.

Alattuk, ameddig a szemük elért, hatalmas rengeteg terült el, csupa tündöklő karácsonyfaból. Az erdőszélen kisebb fák állottak, beljebb hatalmas faóriások. A millió viaszgyertyácska fényétől piros volt az égboltozat is. A fák a tövüktől a csúcsukig

ragyogtak az arany- és ezüstélességtől. Óriási gyémántesillagok, amelyek a gallyakon himbálóztak, ezerszeresen visszaverték a különben is szemkápráztató fényességet. Annyi tarka édesség volt rajtuk, mintha napokon át hó helyett cukorsüteményt ontottak volna a felhők. És annyi és oly sokféle, kimondhatatlanul szép és kedves gyermekjáték, hogy a kis Jóskának elállott a szíve verése.

Útjuk a karácsonyfa-erdőn át vezetett. Jóska nagyon fázott és, a nagy fáradságtól már alig tudta emelni a lábát. Erősen megkapaszkodott a Boldogasszony jéghideg kezébe és káprázó szemét le-lehúnyva vezettette magát előre. Egyre hallotta az égő viaszgyertyák halk sercegését és érezte a megpörkölt fenyőgally édes illatát.

4. Nagysokára a tüzes erdőben egy kerek tisztásra értek. A tisztás közepén magános kis karácsonyfa állott. Egyetlen ajándék függött csak rajta: egy aranytrombita.

— Ez a tied, — mondta a Szűzanya. — Ilyen trombitája egy gyereknek sincsen. Kívánj magadnak valamit, aztán fújj bele. Bármit kívánsz, minden meglesz.

Jóska dermedt ujjacskáit kinyújtotta a trombita után. A trombita is jéghideg volt. Gondolkozni kezdett. Mit kívánhatna még, ha már van trombitája? Aztán eszébe jutott, hogy mi volna neki jó.

— Azt szeretném, hogy ne fázzak többet. És hogy ne legyek éhes soha. És hogy a néném ne verjen meg, ha kevés pénzt viszek neki.

— Fújd meg a trombitát és minden úgy lesz, — szolt mosolyogva a Szűzanya.

Jóska megfújta az aranytrombitát... Trara, trara! Oly szépen szolt, hogy hallgatni is gyönyörűség volt. A Boldogasszony ekkor lehajolt és az ajkával megérintette Jóska homlokát. A tüzes erdő lángot vetett és Jóska minden tagjában édes melegség zsibongott, a szívét pedig mámoros boldogság járta át. Most már érezte, hogy nem lesz többé semmi baja.

*

5. A Boldogasszony templomának sekrestyése, miután az éjjeli misére kinyitotta a templom kapuját, elszaladt a Nagykörút sarkáig és ott megszólította a rendőrt.

— Biztos úr, egy kisfiú fekszik a templom küszöbén. Azt hiszem, hogy megfagyott. Újságáros gyerek. Ismerem, mert mindig ott lappangott a templom körül.

— Meghalt? — kérdezte a rendőr.

— Meg. Egy krajcárt szorongat a kezében.

A rendőr nem válaszolt semmit, hanem bement a sarki kávéházba, hogy a mentőknek telefonáljon.

Herczeg Ferenc.

c) Az olvasmányt még egyezzer, most gondolatcsoportonként elolvassuk.

Jóska egy ezüstforintost kap;
 Jóska odaadja krajcárját egy koldusasszonynak;
 Boldogasszony elviszi őt a karácsonyfa-erdőbe;
 Jóska megkapja az aranytrombitát;
 Jóska halva találják.

d) Az olvasmányt újra elolvassuk egyfolytában.

e) Elmélyítés. Gondolatok a szegény gyermekekre (ti is. Látjátok, milyen szomorú sok-sok szegény magyar gyermek sorsa. Pedig nem volna ilyen, ha gondolnánk legalább rájuk, a gyermekekre. Hogyan segíthetnénk rajtuk? (Akaratra, eselekedetre indítás.)

III. *Összefoglalás.* a) Számonkérés. Az olvasmány tartalmának összefoglaló elmondatása.

b) Házi feladat: Jót tettem egy szegény gyermek-társammal.

1946. december 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Nagy Magyarország felé... c. történelmi olvasmány. (Julián barát útja az őshazába.)

(Olvasmánytagyalás alapján.)

Nagy Magyarország felé . . .

A négy fráter kábultan ténfergett ebben a vad világban (Konstantinápolyban) s szinte belebetegedett a zajba. Nehezen viselték el a klastromot is, amelyben megszálltak a város nyugati bástyái mellett. Nem tetszett nekik a finoman ájtatoskodó, de nagy fényűzést kifejtő fráterek viselkedése. Nem tudtak hova lenni ebben a dúskálódásban.

Julianus sehol sem érezte magát oly idegennek, mint ebben a nagyhirű városban. Bizantium ragyogó középpontjában. A szép, bánatosam csendes ciprusokkal és pálmákkal beültetett temetőkön kívül semmi sem ragadta meg. A hatalmas egyházak nagyogtak ugyan aranytól és drágakőtől, csodálatosak voltak a képek izzó színei és veretei, de mindebből reménytelen hiúság ársított. Kétségbeejtő volt a rengeteg koldus, meg beteg is, a szörnyű piszok, a nép nyomorúságos állapota s az urak messze húzó gögje. Magyarország minden baja, romlottsága, mellett is magasan fénylett előlött a szemétdomb fölött, melyen Kelet és Nyugat, Észak és Dél minden szennye összehalmozódott. Még a kúnok is jobbak voltak ezeknél a bizánci görögöknél.

Alig várták, hogy elérkezzék végre az indulás napja. Könnyen búcsúztak a klastromtól és várostól. Amikor minden máhájuk végre a gályán volt, a vittorlák kifeszültek s felhangzott a rabszolgákat igazgató felügyelő nehéz bunkóinak buffogása, megkönnyebbülten néztek az izzó napfényben ragyogó karsú tornyokra, az óriási bástyák zömök, barna falaira s a zölden ragyogó partokra.

A gálya tulajdonosa, egy vénülő görög, ott járt-kelt állandóan az utasai között s örökké fecsegett. Síma ember volt, mindig mosolygott, sötétbarna arca fölragyogott, ha az utas elmondta, mi járatban van, mik a tervel, mi a véleménye a világ folyásáról, vagy akár az időjárásról. Különös figyelemben részesítette a négy magyar kalmárt, lelkendezve mondta, mennyi szépet s jót hallott Magyarországról, melyet a világ harmadik legnagyobb, leghatalmasabb s legműveltebb birodalmának tartott, nyomban Bizantium, meg a római császárság után. A magyarok királyát nagyhírű uralkodónak nevezte, olyannak, aki kivívtatta az egész világ bámulatát a szent földön végbevitt vitézi tetteivel: azután udvariassan faggatta Julianust, akiben nyomban felismerte a társaság fejét, hová utaznak Matrikából, milyen áruikket visznek s mit akarnak vásárolni.

Julianus és társai szűkzavúan, kellő óvatossággal bántak a göröggel, de szívességet jóindulattal kellett viszonzni. Így elmondták, mi van a batyuikban s hogy Matrikából tovább iparkodnak az alánok tartománya felé. Mindezt a görög összesücsörített szájjal, elragadtatott arccal, cuppogva hallgatta.

Matrikában azután mégsem léphettek nyomban a fővényes, pálmás partra, mert a gálya ura egyesapásra egészen más ábrázatot mutatott, mint eddig. A kedves, szíves, kellemes társalgó, magyar utasait bámulatosan tisztelő férfiúból szikrázó szemű, erőszakos, majd fenyegető fickóvá vált.

— Nem engedem ám ki a málhátokat, — mondta határozottan és fekete szemét hidegen járatta a hajó korlátjánál csoportosuló magyarokon. — Fejenként még egy-egy bizánci arannyal tartoztok.

— Hiszen megfizettem még a kikötőben!

— Fizettél ám, fejenként egyet. De a többi jár még. Úgy egyeztünk, hogy két-két bizánci aranyért hozlak el benneteket s a málhátokért még nem is kapok semmit. De azt már elhoztam szívességből, mert tisztelem a nemzeteteket.

— Ide uram... uram... — dadogta Julianus.

— Micsoda? Nem akartok fizetni? Hát ilyen piszkos, szemtelen, gaz magyariak, ilyen bitang türkök vagytok ti? Ultetek a hajómon, mely süllyedezett a málhátok súlya alatt s most nem akartok fizetni?

A helyzet egyre fenyegetőbb, csiklandósabb lett. Julianus hát nagyot sóhajtott, kebelébe nyúlt s tarsolyából kihalászva négy bizánci aranyat átnyújtotta a görögnek. Közben nem tekintett rá, annyira szégyellte magát.

A hajós megforgatta, gyanakodva megharapdálta a pénzt, azután övébe dugta. Arca kisímult, ajka mosolyra húzódott. Széles kört kanyarított a levegőbe.

— Mehettek, urak. Örülök, hogy ilyen kiváló magyar urakat szállítottam hajómon. Örökké büszke leszek rá. Remélem, meg vagytok elégedve szolgálataimmal. Menjetek békével kössetek jó üzleteket, térjetez haza egészségesen és gazdagon.

A rabszolgák megragadták a fráterek súlyos batyuit és a partra vonszolták. Ezek lesujtva követték őket.

*

A hosszú homoknyelven, amelyet a Kubán hordott össze, nagy, eleven, de éppen nem szép várost építettek Szkih tartománynak lakói. A fráterek, batyuikon ülve, tanácstalanul nézték a tengerpart piszkos fövényén egyhangúan locsogó hullámokat, a jövő-menő népet... Hová menjenek, hogy jussanak lovakhoz, kísérőkhöz?

— En amondó vagyok, — találgatta Julianus, mosolyogva társai vidámságán, — hogy ebben a városban kell lenniök görög papoknak. — El is indult nyomban, hogy kissé imbolyogva a hosszú tengeri utazás miatt, bejárja az utcákat s görög papot keressen. Már a lába majd leszakadt a fáradságtól s újra meg újra ugyanarra a helyre került vissza. Végre meglátott egy szürkekamzsás atyát, amint mezítláb ballagott, kapucinumát fejére húzva az izzó napfény ellen. Nyomban utána eredt s megfogta a csuháját.

— Dicsérjük Jézus Urunkat, — mondta görögül.

A fiatal, kopaszarcú barát csodálkozva fogadta a köszöntést.

— Magyarai kalmárok vagyunk, atya, — folytatta Julianus tiszteletteljes hangon. — Idegenek ebben a városban. Nem mondanád meg, hol kaphatnánk szállást, majd lovakat és kíséretet? Társaim a tengerparton várnak.

Nagynehezen kiderült, hogy a várostól nem messze, észak felé, van egy szeráj, ott egy cirkász a gazda; — mint a barát többször is hangosan mondta, — az a szeráj magáé a városé. Ott megszállhatnak, lovat és kíséret is fogadhatnak.

Julianus halásan köszöngette a fráter szívességét s alamizsnául egy dénárt adott neki.

Megvolt hát a szállás, csak meg kellett találni s a málhát is oda kellett valamiképen vinni. Ugy határoztak, hogy Julianus meg Desiderius megkeresi a szerájt, teherhordókat fogad s viszatér. A többit meg majd meglátják azután.

Estefelé, amikor a hőség engedett s a teherhordókat rá lehetett bírní, hogy az árnyékos árkádok alól kibújjanak, Julianus meg Desiderius, a tolmács, meg négy mogorva, hallgatag, sötéthajú, vállas, félig mezítelen fickó társaságában megjelentek a tengerparton. Mire a csillagok fölszíkráztak a szokatlanul sötét égen, minden ott volt a szerájban, batyuikra telepedve köleslepényt, olajbogyót, még sült halat ettek s kotyogó tömlőből hideg vizet ittak. Estére a karám megelevenült s lassanként megtelt mindenféle néppel. Mint sonkolyban a darazsak, úgy bújtak meg eddig a nagy szeráj odvaiban és árnyékos sarkaiban, a hőség idejét henyelésnek szentelve. Most azonban annál elevenebbek voltak. Sípszó, damborapengés, harsány röhögés, kötekedés, fütty, óbégató, bánatos ének, járás-kelés

váltotta fel a kábult csendet. Ujabb beszállók is érkeztek csengős lovakkal, terhekkel, fegyverekkel s a gazda után ordítottak. A kút mellett nagy sürgés-forgás volt. Egy ökör hosszú kötélen húzta föl a sajtárt a mélyből, zuhogott a vályúgba zúduló víz, nyertették, fújtak és horkoltak a tülekedő állatok, csattogott a fűtykös, bömbölt a káromkodás. Mikor pedig leszállt az éjszaka s a fráterek, elvégezvén ájtatosságukat, álomra vackoltak a málhákon, megkezdődött az igazi nagy élet és tartott egészen szürkületig.

Ez az első éjszaka ízelítőül szolgált további útjukból. Most már hónapokon, esztendőkön át kell majd ilyen szerájokban tanyázniok, vagy még rosszabbakban is, és elviselniök a vad nép zabolátlan fenekedéseit.

*

Amikor megérkeztek Matrikába — igazi nevén Taman Tarkhanba, ami annyit jelent, hogy „legfőbb fejedelem” —, úgy számítottak, hogy egy-két hét múlva indulnak is tovább. Hiszen hajtotta őket a vágy, hogy mennél előbb megtalálják a keresett földet. Tervük az volt, hogy lovakat, kísérőket fogadnak, de egy kis időt fordítanak arra is, hogy Julianus körülnézzon a városban, érdeklődjön Alánia s a távolabbi tartományok felől s esetleg, Isten segítségével, valamit megtudjon a magyarokról is.

Számításaikba azonban több súlyos hiba csúszott s így történt azután, hogy tíz nap híján két hónapig rostokoltak ebbem a fészekben, ahol semmi keresnivalójuk nem volt.

Azaz: éppen keresnivalójuk volt, mert alig két hétre megérkezésük után, amikor a szeráj gazdájának segítségével sikerült vagy ötven kísérő vitézt, hat málháslovat, meg négy hátsparipát drága pénzért szereznők s továbbindulhattak Alánia felé, olyan balszerencse érte őket, hogy már-már lemondottak minden reményről.

Egy lovasbanda támadt rájuk s kísérőik, ahelyett hogy ellenük mentek volna, a fráterek málháival hozzájuk csatlakoztak. A barátok elvesztették mindenüket, de még így sem estek kétségbe.

— Ugy vélem, nem érünk útunk végére soha, hiszen immár a kezdete is milyen, — sóhajtott Desiderius.

— Csak könnyebben haladunk málhák nélkül, — figyelmeztette Gerhardus.

— Olesőbban is, — tette hozzá Paulus.

— Szégyenközzünk, édös atyámfiai, — folytatta Julianus a feddést. — Itt, e távoli földön megmenekedénk a biztos halál torkából s nem borulunk le, hogy hálát adjunk Istennek. Bizony, boruljunk le nyomban s imádjuk kegyös ájtatva!

(A szenvedések végtelen során nem kísérhetjük végig hőseinket. Hónapokig tartó szenvedéseik felmorzszolták minden kísérletezésüket, leleményességüket is keményen szorongatták. Ha nem hittek volna Istenben olyan tántoríthatatlanul, kétség-

beestek volna. De már Magna Hungáriában nem hittek annyira. Paulus, mint mindig, könnyen beletörődött a gondolatba, hogy sohasem érnek el a magyarokhoz, de már Desiderius kereken megmondta, ő ugyan kész bejárni az egész világot Jézusért s a szent engedelmességért, kész éhen veszni is, vagy akár fölfalhatja magát a vadakkal s emberevőkkel, de hogy azok a magyarok, akikben Julianus oly vakon hisz s Ottó fráter a halálos ágyán szólott, volnának, immár álmában sem hiszi. A végeláthatatlan szenvedések felőrölik a legerősebb szervezetet is, végül csak Julianus maradt egyedül. Végre egy asszony, aki a magyarok földjéről származott el, vezeti rá a helyes útra Julianust.)

Most hát új erővel vágott neki az útnak. Egyenest északnak ment, a város kapuján kívül majdnem futott. Kétnapi út! De talán meg tudja rövidíteni fél nappal.

Ikrek havának végefelé járt az idő, a búza már elvirágzott, a Nap melegen sütött. Kővér, hatalmas fű verte Julianus rossz bocskorát. Egyre magasabb dombok hajlodoztak előtte s a távolban, mintha „égigérő hegyek“ havas ormai rémlettek volna. Vagy csak fehéren heverő felhők?

Gyorsan haladt, délre már nagy utat megtett, magány és esend vette körül, csak a fürjek pitypalattyoltak néha. Balról végtelen erdőség húzódott, jobbról füves síkság.

De az asszony tévedhetett, — mint Julianus először hitte, — mert csak négy nap múlva érte el a nagy folyó völgyét. Ugy gondolta, az Etülnek kell lennie. Itt már nemcsak dombok, hanem egyre púposabban dagadó, erdővel borított hegyek is sorakoztak, patakokkal öntözött mély, széles, buja völgyeket nyitva s lustán sütkérezve a napfényben. Julianus levetette bocskorát s a tiszta vízben ballagott tovább. Mintha a Zengőt látta volna, a Mecsek családi közelségben guggoló hegyeit, amint körülülük, heverik apjukat és suttogva beszélgetnek egymással.

Mikor a kavicsok közt folydogáló patak medréből fölkapaszkodott egy magas dombra, hogy körülnézzen a vidéken s meglátta a mélyben a szélesen kanyargó folyót, érezte, hogy végre helyben van.

Mélyen beszívta a könnyű, illatos levegőt s megizzadt homlokát a szélnek fordította. Vén mennykősjuttotta tölgy suttogott a dombtetőn. Julianus leült a tölgy alá. Moccani sem mert. Hosszam pihent és szemlélődött a hegytetőn. Magába mélyedt, elméje eljátszadozott a szabadon áramló gondolatokkal és érzésekkel, szíve megtelt békével és könnyű fájdalommal.

Hányan elmaradtak tőle, míg ideig jutott! Legelőször az a kisleány, aki játszótársa volt és annyira szeretett volna az erdőben, a faházban éledegélni vele. Azután apja, mostohaanyja, öccse. A klostrom jóságos vén gvárdiánja. Most szinte hallotta fuldokló köhögését, figyelmeztető szavait: „Vigyázz, fiám, érzéseid ne legyenek erősebbek akaratednél“. Igaza volt... Ha

nem keményítette volna meg akaratát, sohasem jutott volna ide. Aztán Ottó fráter, majd Konstantinopolisban az otthoni vitézek. Matrikában a kiskutyája, Torgikánban Desiderius meg Paulus eladása jutott eszébe. Végül szegény Gerhardus fráter. Ott porlad két jegenyemvár között, mintha Örhalom nyárfái volnának. Ide már nem követte senki.

Ahogy mindezt végiggondolta, egyre jobban fájt a szíve. Szeme elhomályosult. Fölzokogott, karjára hajtotta fejét és sírt. Olyan áradóan, olyan gyermekesen, boldogan és fájdalmasan sírt, hogy egészen elveszett a sírásban. Nem törődött semmivel, nem volt körülötte senki, nem uralkodott magán. Hagyta, forró könnyei áradjanak, hulljanak, mint esztendőkgig elrekesztett s most kitört patak vize, zuhogjanak és ömöljenek, mossanak el mindent, fürdessék meg őt is, hogy mezítelenül állhasson ebben az órában Isten előtt, aki az alkonyati szélben suttog s megfoghatatlan ragyogásával fénybeborította a világot, az egész életét.

Egyedül volt, magasan a világ fölött. Elmerült körülötte minden, eltűnt az idő.

Végre megkönnyebbült, megtörülte szemét a ködmöne ujjában s térdre ereszkedett. Keresztet vetett, hangosan imádkozott.

— Hálát adok neköd, Atyám, hogy a világra küldtél, megadád gyermekkoromnak Váradot, apámat, ösmeretlen anyámat, mostohámat, öcsémet, játszótársaimat, hálát adok, hogy adád Zengőt, a paltakokat és erdőket. Hálát adok, hogy egy régi vásárnap este elvezettél a klastromba s kinyitád előttem a Hozzád vezető kaput. Hálát adok neköd, Atyám, hogy kezembe adtad a könyvet, amelyben megpillantám a szépséges magyar szót: gyönyörűségös. Hálát adok, hogy megragyogtatád előttem az álmot s biztatád, nem álom, de való igaz. Hálát adok, hogy elébem vezetéd őrző angyalomat... hogy közönfögvást vezetél s nem hagytál el, nehogy én is elhagyjalak Téged. Köszönöm, hogy fölhozád e hegyre s megmutatád életöm s küzdelmeim sikerét. Deo gratias! Deo gratias!

Akadozva mondta a szavakat, föl-fölsóhajtott s megtörülte szemét.

— Köszönöm, Uram, hogy társakat adál s ellenfeleket adál. Bocásd meg, hogy társaimat nagyon is esendőknék láttam... Vezesd haza épségben Desideriust és Paulust s a Te örök világosságod fényösködjék Ottó és Gerhardus atyámfia lelkének. Ó, Uram, add kezembe lobogó tüzedet, hogy megvihessem édesfeleimnek a Te Evangéliumod igazságát. Segélj meg! Segéld e népet, mely a folyón túl magába fogad, mint belőle viharban kiszakadott csöppet a tó, melybe visszahull. Add, hogy eggyé lögyek vele s az is velem!

Befejezván imádságát, sokáig ült még ott megnyugodva, megtisztulva s könnyű boldogságban lebegve. A Nap vörösén ereszkedett az erdős hegyek mögé. Hosszú árnyékok és vörös

fénypászták szelték át a völgyeket... Indulnia kellett, ha még este át akart jutni a folyón. Pedig nagyon is akart. Most már, hogy megszabadult érzései torlódó súlyától, röpiült volna. Hátha nem is magyarok ezek ottan? Hátha az asszony nem két, de több napot tévedett? Egyszerre megértette, miért mondott két napot. Ő a távolságot lovon számítja. De akkor mégis Magna Hungaria kapujában áll most. És a tulsó parton csakugyan magyarok vannak!

Fölállt, vállára vette átalvetőjét, kezébe botját s átnézett a folyón.

Odaát egy ember lórapapott s tereelni kezdte a többi lovat a vízre, itatni. Ott állt a kis csoport, belegázolva a sötét tükörbe, tisztán látszott, ahogy a lovak paskolták és csurgatták a vizet. Kiáltások hallatszottak. Egy ló fölemelte fejét, messze elbámult és hosszan nyerített, mintha kacágná.

A sátrak között halk citeraszó pendült s először egy, majd több férfihang dalolt. A szél el-elkapta vidám, haj'adozó hangjukat, mint ősszel a napsugárban csillogó ökörmályat. Julianus figyelt. Hiszen ez ugyanaz a dal, amit a vitézek énekeltek az úton, amikor Konstantinopolisba indultak! Ugyanaz a dal! De mégsem. Most mégis más. Majd megint ugyanaz. Julianus fülében fölharsant a lovukon poroszkáló vidám férfiak harsány éneke:

Sűrű a lovam sörénye,
feketével ki fonta be...

A szavak nem szálltak át a vízen, de a dal zümmögött. a citera pengett, mintha tücsök ciripelne. És a multból harsogva ráfeleltek a lovagló katonák hangjai:

Sűrű a lovam sörénye...

Hiszen tudta ő, első pillanattól fogva tudta, hogy magyarok vannak odaát. Most mégis hangtalanul nevetett. Belekiáltott a messzeségbe:

— Hahóó! Hahóó! Heej!

Hangja kürtzőként hullámozott tovább s megismétlődött a hegyek fölriadt seregében. Mintha csodálkozva kérdezték egymást: „Hahóó? Hahóó? Heej?”

Julianus feszülten várt.

Aztán tülről felészállt a felelet:

— Hahóó! Hahóó! Heej!

Mintha gyermekek játszanának.

Futva indult lefelé a tetőről.

Kodolányi János,

1946. december 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Petőfi S.: Honfidal c. költeménye.*Nevelési cél:* A fiatal szív rajongva vallja be szeretét a haza iránt, mely már az önfeláldozásig szárnyal.*Vázlat.*I. *Előkészítés.* a) Számonkérés.

b) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) A Petőfiről tanultak felújítása.

b) Áthajlás a költeményre. Mit érzett a 21 éves Petőfi?

c) A költemény bemutatása.

d) A költemény által keltett élmények megbeszélése.

e) A költemény gondolatsoportonkénti tárgyalása.

A haza iránti nagy szeretet.

*Ha templom a kebel, oltár benne a haza képe, amit le-
dönt, hogy álljon a haza oltára.*

Utolsó szava is: Aldás a honra!

A hazaszeretet nem vásári kiállást kíván!

Mindig lelkünkben él, ha titkon is.

Akkor fokozódik, ha bajba jut hazánk!

A hazára üríti poharát s új fényt esd rája.

Könnyezve üríti poharát féltve-féltett honáért.

f) A költemény egészben való olvastatása.

g) A költemény tartalmának elmondatása.

h) Elmélyítés. Petőfi későbbi költészetének alaphangja már itt felismerhető.

III. *Összefoglalás.*

1946. december 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Az Északnyugati Kárpátok.I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. a múlt órán tanultak felújítása, számonkérése rövid kérdésekre, majd összefüggően.

b) Áthajlás. Milyen vidékeit, tanultuk már a Kárpát-medencének? Most a Kis-Alföldtől és Dunántúltól északra eső területre megyünk, azzal ismerkedünk meg! Ez a táj sokban különbözik az eddig tárgyaltaktól. Legelőször is nem sík, alföld, nem is dombos vidék, hanem hegyes, magasabb hegyek is vannak rajta. A hegyeket csaknem mindenütt erdő borítja. Milyen szép látvány ez nyáron! A hegyek között szép völgyek húzódnak, amelyekben kristálytiszta patakokcskák esörgedeznek. Elmenjünk hát erre a vidékre?

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) A Kárpátok hegyvidéke. Mi határolja a két magyar medencét északról és keletről? Hol a legszelesebb a hegyvidék? Hol a legkeskenyebb? Ezen az alapon hány részre osztható? Milyen hegységek találhatók északnyugaton? Milyen szoros és hágó vezet át rajtuk?

A Kárpát-medencét Pozsonytól Orsováig a Kárpátok hatalmas hegyrendszere veszi körül. Kerekén 1400 kilométernyi hosszúságban terjed a Dunától a Dunáig. Két széles, nagyterületű vidéke van. Egyik az Északnyugati Kárpátok, a másik Délkeleti Kárpátok vagy röviden Erdély. A kettőt összekötő keskenyebb rész az Északkeleti Kárpátok vonulata.

b) Az Északnyugati Kárpátok. 1. Helyzete.

Az Északnyugati Kárpátok vidéke a Kárpát-medence északnyugati részén terül el. Határa a Kis-Alföld, a Duna és a Nagy-Alföld, nyugaton és északon csaknem mindenütt a hegyek legmagasabb gerince. Keletről az a nagy völgy határolja, amelyet a Tapolc és a Bodrog jelölnek meg. Nagysága a Nagy-Alföld területének a fele. (Részletösszefoglalás: tábla, füzet.)

Az Északnyugati Kárpátok több vonulatból állanak. Az egyes vonulatok tagjai, mint a lánc szemei, egymásba kapcsolódnak rendszerint. Ezért nevezzük ezeket a hegysorokat vonulatoknak. Az Északnyugati Kárpátok legkülső, homokkőből (szemléltetés) fellépített tömegének részei: a Magyar-Morva Határhegység, a Nyugati Beszkidek, az Osszus és a Babiagóra. Délnyugatról északkelet felé egyre magasabbá válik. Legmagasabb csúcsa a Babiagórán van. Szabályos, egymással párhuzamosan futó hegyláncokból áll. Gömbölyded, cipóalakú tagjait lankás hegyoldalak jellemzik. Átjáró alig van rajta. (Térkép!) Legjelentősebb a Vlára-szoros és a Jablonka-hágó. (Részletösszefoglalás.)

Befelé haladva kevésbé szabályos, kristályos kőzetekből álló hegységek következnek. Ezek a hegyek nem annyira hosszanti kiterjedésben jelennek meg, inkább tömegekben. Mint hatalmas tömzsök, magok, össze nem függő tagokban helyezkednek el egymás mellé. Két hatalmas övben húzódnak délnyugatról északkeletre, majd keletre.

A külső öv tagjai: a Kis-Kárpátok, az Inovec, Kis-Fátra és a Nagy-Fátra. Az utóbbi 50 km-nyi hosszúságban húzódik nyugat-keleti irányban. Itt van a Kárpát-medence legmagasabb csúcsa, a Ferenc József-csúcs (2663 m). Hatalmas tömege különösen délről szép. Meredek fala hirtelenül szökken nagy magasságokba, éles csúcsai (szemléltetés) és csipkézett gerince bámulatra ragadják az embert. Szépségét növelik a bájos tengerszemek. (Egybevetése az alföldi tavakkal!) Legismertebbek a Felkaji-, Poprádi- és az Öttő.

A belső övet a Nagy-Fátra, az Alacsony-Tátra, a Vepor és a Gömör-Szepesi Érchegység alkotják. Az Alacsony-Tátra legkeletibb része a Királyhegy, amely vízválasztó. (A Duna és Tisza vizeit választja el egymástól. (Részletösszefoglalás.)

Az eddig tanult tömegeket a Nagy-Alföldről egy koszorúalakban húzódó vulkánikus (tűzhányó) hegyvonulat választja el. Ez az Osztrovszki-val kezdődik és a Magyar Érchegységen át a Börzsöny hegységben folytatódik. Következő csoportja a Cserhát, Mátra és a Bükk. Kelet felé az Eperjes-Tokaji Hegysorral végződik. A koszorú valamennyi tagja, csaknem egy-

magasságú, határozott irányuk nincsen, csak itt-ott látni rajtuk egy-egy gömbölyű hegyhátat vagy tetőt. (Részletösszefoglalás.)

A hegrendszer egyes részeit folyóvölgyek választják el egymástól. Arculatán a mélyebben fekvő medencék növelik a változatosságot. Ilyenek a Vág völgyében a lipitói-, Árvaében az árvai-medence. A Nyitra folyó a privigyei medencén folyik át. Szép medence a Tátrák keleti oldalán a szépesi-, a legnagyobb pedig a gömör-kishonti-medence. (Részletösszefoglalás.)

c) Táblai rajz: Az Északnyugati Kárpátok egyes vonulatait lerajzoljuk (a tanulók a füzetbe), feltüntetjük benne a nevezetesebb völgyeket és medencéket is.

III. *Összefoglalás.* Rövid kérdésekre válaszolva, összefoglaljuk a tanultakat, majd valaki összefüggően mondja el.

1946. december 1. hete

Általános iskola V. osztály

A tanítás anyaga: *Petőfi: A puszta télen.*

I. *Előkészítés.* a) *Számonkérés.* A mult órai olvasmány (költemény) számonkérése, az olvasmányról mondottak felújítása. A házi feladat megbeszélése és ellenőrzése.

b) *Ráhangelés.* Ránk köszöntött a tél, de nem szívesen fogadott tél. Szép a tél, ha jó meleg szobában töltheti az ember s tele van a kamra, meleg ruhában járhatunk szánkázni, játszani. Falun, városban is szép lehet a tél, ha megvan minden, amit mondtunk. De milyen lehet ilyenkor az alföld, a róna, ahol úgy nyargalhat a szél, mint a versenyparipa? Kérdezzük meg az Alföld költőjétől! Ki felelne jobban, ha nem Petőfi!

c) *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* 1. A költemény bemutatása.

A PUSZTA TELEN.

Hejh, mostan puszta ám a puszta!
Mert az az őszi olyan gondtalan rossz gazda:
Amit a kikelet
És a nyár gyújtóget,
Ez nagy könnyelműen mind elfecséreli,
A sok kincsnék a tél csak hült helyét leli.

Nincs ott kinn a juhnyáj méla, kolompjával,
Sem a pásztorlegény kesergő sípjával,
S a dalos madarak
Mind elnémultanak,
Nem szól a harsogó haris a fű közül,
Mégcsak egy kicsiny kis prücsök sem hegedül.

Mint befagyott tenger olyan a sík határ,
Alant repül a nap, mint a fáradt madár,
Vagy hogy rövidlátó

Már öreg korától,
S le kell hajolnia, hogy valamit lásson . . .
Így sem igen sokat lát a pusztaságon.

Üres most a halászkunyhó és a csőszház:
Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz;
Mikor vályú elé
Hajtják este felé,
Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül,
Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül.

Leveles dohányját a béres leveszi
A gerendáról, és a küszöbre teszi,
Megvágja nagyjából,
S a csizmaszárából
Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol,
S oda-oda néz: nem üres-e a jászol?

De még a csárdák is ugyancsak hallgatnak,
Csaplár és csaplárné nagyokat alhatnak,
Mert a pince kulcsát
Akár elhajítsák,
Senki sem fordítja feléjük a rudat,
Hóval söpörték be a szelek az utat.

Most uralkodnak a szelek, a viharok,
Egyik fönn a légben magasan kavarog,
Másik alant nyargal
Szikrázó haraggal,
Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő,
A harmadik velök birkózni szemközt jó.

Alkonyat felé, ha fáradtan elülnek,
A rónára halvány ködök települnek,
S csak félig mutatják
A betyár alakját,
Kit éji szállásra prüsszögve visz a ló...
Háta mögött farkas, feje fölött holló.

Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

2. A költemény által keltett emlékek, élmények meg-
beszélése.
3. A költeménynek gondolatesoportonkénti olvasása.

a) A gondtalan ősz mind elfecsérli a kikelet és a nyár kincseit;

b) Ures, csöndes a mező;

c) A sík határ fölött alacsonyan jár a nap;

d) Csöndesek a tanyák is;

e) A béres dohányt vág és rágyújt;

f) Kihaltak a csárdák is, hóval söpörték be a szelek az utat;

g) Szélvihar a pusztán;

h) Estefelé köd takarja a betyár alakját;

i) Naplemente a téli pusztán.

4. Olvassuk el még egyszer, újra folytatólágosan az egész költeményt, hogy most már tudatosan gyönyörködjünk szépségeiben!

5. Alaki tárgyalás. Keressünk a költeményben szép kifejezéseket, hasonlatokat, megszemélyesítéseket stb.

Hasonlatok: Mint befagyott tenger, olyan a sík határ...

Mint kiűzött király országa széléről,

Visznapillant a nap a föld pereméről...

Megszemélyesítések: Mert az az ősz olyan gondtalan rossz gazda:

Amit a kikelet

Es a nyár gyűjtöget,

Ez nagy könnyelműen mind elfecsérli,

A sok kincsek a tél csak hült helyét deli.

Még csak egy kicsiny prücsök sem hegedül...

Alant repül a nap...

S le kell hajolnia, hogy valamit lásson:

Igy sem igen sokat lát a pusztaságon...

De még a csárdák is ugyancsak hallgatnak...

Hóval söpörték be a szelek az utat...

Most uralkodnak a szelek, a viharak...

Egyik fenn a légben magasán kavarg,

Másik alant nyargal

Szikrázó haraggal...

A harmadik velük birkózni szemközt jó.

A rónára halvány ködök települnek,

S csak félig mutatják

A betyár alakját...

Ezek a szép hasonlatok, megszemélyesítések teszik olyan elevenné, élővé Petőfi verseit. Még ezt a kietlen téli pusztát is annyi eleven étellel festi, hogy szinte él, mozog benne minden. Jellemző ez Petőfi minden leíró költeményére. Milyen leíró költeményeit ismerjük már? Hasonlítsuk össze az olvasottakat! Mondjunk szép hasonlatokat, megszemélyesítéseket azokból a költeményekből! A hasonlat és a megszemélyesítés nagyban

fokozza egy leírás szépségét, az olvasó (hallgató) mintegy lelki szemei előtt látja a megelevenedő tájat, vidéket.

6. Vonatkoztatás. Mivel tehetjük mi is elevenebbé, érdekesebbé leírásainkat, általában írásműveinket, fogalmazványainkat? Ezzel szemléletesebbé tehetjük fogalmazásainkat.

III. Összefoglalás. a) A költeményt újból elolvastatjuk, tartalmát röviden elmondattuk.

b) Házi feladat: A mi téli falunk (városunk). Meglátom, hogyan teszitek fogalmazástokat szemléletessé? Mivel tehetjük írásainkat szemléletessé? (Hasonlatokkal, megszemélyesítésekkel.)

1946. december 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: *Petőfi: A téli esték* c. költeménye.

I. *Előkészítés*. 1. Számonkérés. A mult órán olvasott olvasmány alapgondolatának felújítása, tartalmának elmondatása. Milyen műfajú olvasmány volt? (Leírás, elbeszélés, elmélkedés, stb.) A házi feladatok megtekintése, néhány felolvasása, bírálata alaki és tartalmi, majd helyesírás szempontjából.

2. Ráhangelés. Itt a tél. Behúzódik ember, állat a szabadból. Megkisebbedik a világ: legjobb a meleg szobában! Hogyan tölti a falusi ember a hosszú téli estéket? Kérdezzük meg Petőfit!

3. Célkitűzés. Olvassuk el „A téli világ” című szép költeményét. Könyvekben megtaláljátok a ——— lapon. Keressétek meg. Figyeljétek a könyvet, olvasom.

II. *Tárgyalás*. a) A költőt már nem kell bemutatni, így azonnal rátérek a költemény bemutatására.

A TÉLI ESTEK.

Hova lett a tarka szivárvány az égről?
Hova lett a tarka virág a mezőkről?
Hol van a patakzaj, hol van a madárdal,
S minden éke, kincse a tavasznak s nyárnak?
Oda van mind! csak az emlékezet által
Idéztetnek föl, mint halvány síri árnyak.
Egyebet nem látni hónál és fellegnél;
Koldussá lett a föld, kirabolta a tél.

Olyan a föld, mint egy vén koldus, valóban,
Vállain fejez, de foltos takaró van,
Jéggel van foltozva, itt-ott rongyos is még,
Sok helyen kilátszik mezítelen teste,
Úgy áll a hidegben s didereg... az inség
Vastagon van bágyadt alakjára festve.
Mit csinálna kinn az ember ilyen tájban?
Mostan ott benn szép az élet a szobában.

Aldja Istenét, kit Istene megáldott,
 Adván neki meleg hajlékot s családot.
 Milyen boldogság most a jó meleg szoba,
 S meleg szobában a barátságos család!
 Most minden kis kunyhó egy tündérpalota,
 Ha van honnan rakni a kandallóra fát,
 S mindenik jó szó, mely máskor csak a légbe
 Röpül tán, most beszáll a szív közepébe.

Legkívált az esték ilyenkor mi szépek!
 El sem hinnétek tán, ha nem ismernétek.
 A családfő ott fenn ül a nagy asztalnál
 Bizalmas beszédben szomszédoddal s komával,
 Szájokban a pipa, előttük palack áll
 Megtelve a pince legrégibb borával,
 A palack fenekét nem lelik, akárhogy
 Iparkodnak... újra megtelik, ha már fogy.

Kínálgatja őket a jó háziasszony,
 Ne félj, hogy tisztjéből valamit mulasszon,
 Hej, mert ő nagyon jól tudja, mikép kell,
 A köteleltségét ő jól megtanulta,
 Nem bánik könnyen a ház becsületével,
 Nem is foghatják rá, hogy fösvény vagy lusta.
 Ott sűrög, ott forog, s mondja minduntalan:
 „Tessék, szomszéd uram, tessék komám uram!”

Azok megköszönik, s egyet hörpintenek,
 S ha kiég pipájok, újra rátöltenek,
 És mint a pipafüst kavargó a légben,
 Akkép csavarognak szanaszét elméik,
 És ami már régen elmúlt, nagyon régen.
 Összeszedegetik, sorra elregélik.
 Akitől nincs messze az élet határa,
 Nem előre szeret nézni, hanem hátra.

A kis asztal mellett egy ifjú s egy lányka,
 Fiatal pár, nem is a múlt időt hányja.
 Mit is törődnének a múlttal? az élet
 Előttük vagyon még, nem a hátok megett;
 Lelkük a jövőendő látkörébe tévedt,
 Merengve nézik a rózsafelhős eget.
 Lopva mosolyognak, nem sok hangot adnak,
 Tudja a jó Isten... mégis jól mulatnak.

Amott hátul pedig a kemence körül
 Az apró-cseprőség zúgva, zsibongva ül,
 Egy egész kis halom kisebb-nagyobb gyermek
 Kártyából tornyokat csinál... épít, rombol...

Üzi pillangóit a boldog jelennek.
 Tegnapot felejtett, holnapra nem gondol.
 Lám, ki hinné, mennyi fér el egy kis helyen:
Itt van egy szobában mult, jövő és jelen!

Holnap kenyérsütés napja lesz, szítál a
 Szolgáló s dalolgat, behallik nótája.
 Csikorog a kútgém ott kinn az udvaron,
 Lovait itatja a kocsis éjtszakára,
 Húzzák a cigányok valami víg toron,
 Távolról hangzik a bőgő mormogása,
 S e különféle zaj ott benn a szobába.
 Összefoly egy csendes lágy harmóniába.

Esik a hó, mégis fekete az utca,
 Nagy, vastag sötétség egészen behúzta.
 Járó-keelő ember nem is igen akad,
 Egy-egy látogató megy csak hazafelé,
 Lámpája megvillan az ablakok alatt,
 S fényét a sötétség hirtelen elnyelé.
 Eltűnik a lámpa, a bennlevők pedig
 Buzgón találgatják: vajjon ki ment el itt?

2. A költemény által felkeltett régebbi emlékek, élmények
 elmondása, rövid megbeszélése. Olyan szépen írta meg a költő
 a falusi téli estét, olvassuk el még egyszer!

3. A költemény gondolatsoportonkénti olvasása és tár-
 gyalása.

- a) A téli világ odakint;
- b) A föld vén koldus...
- c) Mostan ott benn szép az élet a szobában;
- d) Minden meleg kis kunyhó most egy tündérpalota;
- e) A családfő beszélget a szomszédokkal;
- f) A jó háziasszony figyelme mindenre kiterjed;
- g) Akitől nincs messze az élet határa,
 Nem előre szeret nézni, hanem hátra;
- h) Egy ifjú s egy lányka merengve nézik a rózsafelhős
 eget;
- i) A kemence körül a gyermekcsereg zsibong nagy vi-
 dáman;
- k) Kihalt az utca, s ha valaki megy, találgatják: vajjon
 ki ment el itt?

4. Olvassuk el most már még egyszer ezt a szép költeményt,
 elejétől végig!

5. Ki tudná elmondni a tartalmát?

6. Elmélyítés. De jó is annak, aki meleg szobában töltheti
 a telet! De vajjon mindenki így tölti ma hazánkban a telet?
 Nincsenek olyanok, akik éhesek, fáznak, dideregnek a hideg
 szalmán? Gondoltatok-e rájuk? Ti már nagy fiúk vagytok.

Nem elég csak sajnálni az ilyen szerencsétleneket, akik saját hibájukon kívül estek ilyen nyomorúságba. A gondolatnál szebb a tett! Mit tehetnénk mi az ilyen szegényekért? Nincs a községünkben ilyen nyomorgó? (Megbeszélés, cselekedetre buzdítás.) Legközelebb beszámoltok arról, hogyan fogadták jószívű segítségeteket községünk szegényei.

III. Összefoglalás. a) Házi feladat: A község szegényei között. (Írásbeli feladat.)

1946. december 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Tárgyi mellékmondatok. Kossuth Lajos azt üzenté,

Nevelési cél: A magyar nép szabadságszeretete.

Kapcsolás: Történelem = a szabadságharc.

VAZLAT.

Példamondatok. Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje. — Ami a tied, azt tedd el. Ami a másé, azt ne vedd el!

A tárgyi mellékmondat a főmondat tárgyának egész mondatvaló kifejezése.

A tárgyi mellékmondat a tárgy (*kit? mit? kiket? miket?*) kérdésére felel.

Ne halaszd holnapra azt, amit ma megtehetsz. (Tárgyi mellékmondat.) Tanuld szorgalmasan az életben szükségeseidet. Tanuld szorgalmasan azt, — aminek az életben hasznát veszed. Becsüld meg a veled együtt élőket. Becsüld meg azokat, akikkel együtt élsz. Jól gondold meg a mondandókat! Gondold meg jól azt, amit mondani akarsz. Megtanítja a szükség a restet is munkára. A szükség megtanítja munkára azt is, aki rest. Gyűlöljük a hazugokat. Gyűlöljük azokat, akik nem mondanak igazat. Szereti-e az okos ember a hízelgőket? Okos ember nem szereti azokat, akik hízelegnek.

A főmondat mutatószoja: *azt*, a tárgyi mellékmondat leggyakrabban *hoggy*-gyal kezdődik.

Bíró uram, azt hallottam, hogy a haza nagyon szegény...

Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje.

A jó Istentől azt kérjük, hogy áldja meg a magyart.

Jó szívvel támogassuk azokat, akik szűkölködnek.

Azt kérem a jó Istentől, —. Míndig csak azt tegyük, —. Ne kívánd másnak azt, —.

1946. december 1. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Arányos osztás többféle arányszámmal.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A feladott házi feladatok ellenőrzése, a táblán való kidolgozása, a menet megbeszélése. Ellenőrzés.

b) A 4, B 5 és C 6 százforintos résszel járult egy üzletbe. Hogyan osztozkodnak 450 Ft nyereségen? (Mindkét módon megcsináljuk együtt. Az egyik mód az, ha leírjuk az egész összeget, tehát 400, 500, 600, ezeket összeadjuk, majd a nyereséget (450) elosztjuk a betétek összegével (1500), a kapott részt (0.30) megszorozzuk 400, 500 és 600-zal. A másik mód az, hogy a betett összegeket egyszerűsítjük százszal, és csak az így kapott számok (tehát $4 + 5 + 6 = 15$) összegével osztjuk el a betett összegek összegét (1500-at.) Ez utóbbi eljárás egyszerűbb és gyorsabb is.)

c) Hogyan végzünk arányos osztást többféle arányszámmal?

II. Tárgyalás. a) A probléma felvetése. Egy bizonyos munkánál A 5 napig napi 8 órával, B munkás 8 napig napi 7 órával, C munkás pedig 12 napig napi 6 órával dolgozott. Mennyi jár igazságosan mindegyiknek, ha a munkáért 109.20 Ft-ot kaptak?

(Közös okoskodás után megoldás):

A munkás	5 napig,	napi 8 órát,	összesen tehát	40 órát dolgozott;
B	8	"	7	56
C	12	"	6	72

A munkabért 40 : 56 : 72 arányban kell szétosztani.

A	40	5	$5 \cdot 20 \times 5 =$	26— Ft
B	56	7	$„ \times 5 =$	36.40 Ft
C	72	9	$„ \times 5 =$	46.80 Ft
		21		109.20 Ft

$$109.20 : 21 = 5.20$$

Hogyan oldottuk meg a feladatot?

Ha az arányos osztásnál többféle arányszám szerepel, az összetartozó arányszámokat összeszorozzuk, s az így kapott arányszámok szerint végezzük el az arányos osztást.

b) Begyakorlás .1. Fejben: 50 felosztandó 2 : 3 arányban! 72 Ft osztandó fel két személy között, úgy, hogy valahányszor az egyik 5 Ft-ot kap, a másik 4 Ft-ot kapjon.

2. Írásban: A levegő 21 rész oxigént és 79 rész nitrogént tartalmaz. Tantermünk méretei alapján számítsuk ki, mennyi oxigén és mennyi nitrogén van szellőztetés után tantermünkben?

III. Összefoglalás. Hogyan számítjuk ki az arányos osztási feladatot, ha az többféle arányszámmal történik?

Házi feladat: Osszunk 900.75 Ft-ot 4 személy között, hogy minden következő személy az előzőnek kétszeresét kapja!

A harangöntvényben 39 rész réz és 11 rész ón van. Mennyi rezet és ónt tartalmaz egy 12.5 g súlyú harang?

1946. december 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Az utolsó Palásthy... (Történelmi olvasmány.) (Olvasmánytárgyalási alapon.)

AZ UTOLSÓ PALÁSTHY...

Palásthy Boldizsár a mi fölséges fejedelmünk, Rákóczi Ferencnek volt vitézlő lovas hadnagya. Ott szolgált Béri Balogh Ádám csatáiban, de utoljára túl a Tiszán is elkerült és ott volt az ecesdi láp partján, mikor Majténynál feloszlott az utolsó kuruc lovastábor is. Onnan indult hazafelé. S bizony esztendőbe került, mire hazaért túl a Dunára, Mezőszentgyörgyre.

Mentéjéről minden szőr levásott, dolmányának minden zsinórja foszladozott, csizmája se sárga volt már, hanem egérszínű. Tarsolyán se volt meg a címer, már a fegyvereit is elhagyogatta imitt-amott, kit készpénzéért, kit zálogban. Csak egy kurtanyelű fokos volt minden kezebelije. Csak a lova győzte még egy kissé.

Igy érkezett haza.

Birtokait rég felosztották már Pál bátyja és Ádám öccse maguk között. Nem csoda. Tíz esztendő alatt csak egyszer látták, az is régen volt. 1707-ben, mikor a labancok elpusztították a vidéket s felgyújtották a falut, amint Béri Balogh Ádám generális maga előtt hajtotta őket. Ekkor egy napra otthon maradt Boldizsár úr is. Szívesen látták, de bizony csak sátor alatt, mert a ház még akkor is füstölgött s abban a fejét le nem hajthatta. Másnap elment csapatával s ettől kezdve csak holt híre szállongott haza testvéereihez s öreg édesanyjához.

De hát elvégre hazaérkezett.

Édesanyja és testvérei ott laktak a napnyugati részen a fűzfák alján abban a házban, amelyet ma Márkus-háznak nevez a falu népe. Szívesen látták a bujdosó testvért, mind az egész atyafiság. Hát még a jó édesanya mennyit sírt, hányszor összeölelte, csókolta nagy örömeiben! El mem lehet azt mondani.

Pál bátyja és Ádám öccse másnap már előhozakodtak a birtok felől s atyafiságos jó szívvel ajánlották föl néki az igazságos osztályt.

— Majd ráérünk még — szolt Boldizsár. — Táborhoz szoktam én gyermekkorom óta. Meglehet, nálatok maradok, édes bátyám; az is meglehet, átveszem jussomat és beleülök. De most hadd nyugszom ki magamat, hadd szokjam meg köztetek, majd meglássuk, mit csinálunk.

Telt az idő. Két tél, két nyár elmúlt már s Boldizsárnak még mindig nem jött meg a kedve a gazdasághoz. De nem is volt nagy kedve semmihez sem. Amilyen hírek szállingóztak: azok inkább búsították, mintsem vidították. A labanc lett az úr mindenfelé. A szegény kurucoknak hallgatni kellett. Diesőséges fejedelmükről sem tudott bizonyosat. Megkínálták vár-

nagysággal, de mikor bement a székvárosba, körülnézni, az alispán azzal fogadta:

— No, öcsém, most már még csak emlegetni se szabad többé a fejedelmet.

Mit szólhatott volna erre? Isten áldja vicispán urambátyám, nem várnagynak való ember vagyok én! Lovára ült, hazai kocogott s leült az udvaron levő nagy szilfa alá búsulni.

1715-ben a vármegye közgyűlésére többen bementek a székvárosba, Veszprémbe. Radó István, Baditz Zsigmond, Perczel Sámuel — mind rokonok s bement velük Pál bátyja is.

Mikor hazamentek, azt mondja Pál Boldizsárnak:

— Édes Bódi öcsém, most már igazán vigyáznunk kell a beszédünkre. A vármegyén kihirdették a törvényeket. Az országgyűlés kimondta, hogy a fejedelem pártütő volt s a hazának s a szabadságnak ellensége. Aki megemlékezik róla, vagy levelet ír hozzá, vagy hírt keres róla: az maga is pártütő s fejével és jószágával játszik.

Boldizsár nagy felháborodással hallotta ezt a hírt és azután fejét csóválta.

— Nem lehet az, édes Pál bátyám, nem lehet az országgyűlésen annyi gonosz ember. Ha pedig egy ember volt is igazhittel az országgyűlésen: halálnak kellett ott ilyen végzésre történnie.

— Már édes Bódi öcsém, én csak azt mondom, amit magam hallottam.

Nem nyugodott meg ebben Boldizsár. Elment Radó Istvánhoz, Baditz Zsigmondhoz és Perczel Sámuelhez, megkérdezte azokat is. Szakasztott azon módon beszéltek, amiként Pál bátyja.

Felnyergelt, lóra ült, átkocogott Berhidára a szolgabíróhoz. Megkérdezte azt is. Az se mondhatott egyebet.

Bement a városba az alispánhoz. Megkérte, mutassa meg neki azt a törvényt. Az alispán meg is mutatta, el is olvasta, meg is magyarázta.

Boldizsár ekkor két kezébe vette a törvényt, két szemével megnézte a király pecsétjét és aláírását s két villogó szemével maga olvasta el azt a törvényt. És amikor a végére ért; két égő szeméből kicsordult a könny s végigfolyt a remegő arcán, összeszorított ajkán s fekete nyalka bajszáján. Letette a papirost s két kemény öklét mellére szorította, hogy ki ne törjön onnan a keserű zokogás hangja. Időbe telt, míg az alispánhoz szót szólhatott.

— Igazság van ebben a törvényben, urambátyám?

Az alispán öreg s tanult ember volt. De amint nézte az ifjú kurucot, s meghallotta ezt a kérdést, az ő szeme is könnybelábbadt.

Ne kérdezz engem édes öcsém, én már öreg ember vagyok, erre a kérdésre nem tudok igazán felelni.

Boldizsár menteujjával megtörölte arcát s elkövetkezett az alispántól s hazament.

II.

Karácsony böjtje volt e napom. Köd volt, dér, mire hazatért. Szótlanul ette meg a karácsonyesti vacsorát. Nem igen beszélt azzal a három-négy atyafi-rokonnal sem, aki vendégként töltötte ott a fele éjtszakát. Hanem mint az étkezésnek vége volt, odament édesanyjához, megcsókolta kezét, ajkát s ezt mondotta:

— Édes lelkem, jó anyám, szeretett testvéreim s rokon-
atyafiak! Elbújosom. Búbanatos szívvel válok el tőletek, de
mennem kell. Az én dicső és felséges fejedelmem idegen népek
között bújosdik, hír se jön felőle. Fölkeresem, hiszen az ő hűsé-
gére esküdtem, érte élek, érte halok. Az országgyűlés törvényt
hozott, fejével játszik, aki hű marad hozzá. Én fölkeresem e
világ végén is. És megmondom neki, hogy mi hívek vagyunk
hozzá. Fejünkkel, jószágunkkal parancsol a törvény, de szí-
vünkkel, lelkünkkel az övé vagyunk! És én az övé maradok!
Édes jó testvéreim, üljetek bele ősi örökségtekbe s a jó Isten
áldása legyen veletek. De verje meg az Isten, akik azt a tör-
vényt hozzák! Holnap még veletek leszek az Isten házában és
azután bocsátsatok el utamra.

A rokon atyafiak némák maradtak. Ádám, az ifjabbik test-
vér sírva fakadt, Pál, az öregebb azt mondta: „Megháborodtál,
Bódi öcsém?” Hanem az édesanyja magához ölelte Boldizsárt,
omló könnye végigfolyt annak széles mellén és zokagva szólt:

— Nem eresztetek, lelkem, jó fiam. Én vagyok a te édes-
anyád, és nem engedem, hogy elhagyj engem s hazádat!

— Hejh, édesanyám, drága lelkem! Ahol a szabadság van,
ott az én hazám s az igaz magyar szabadság az én jószágos buj-
dosó fejedelmem mellett vagyon.

Karácsony első napján lóra pattant s elindult kelet felé.

Testvérei és síró édesanyja kocsin elkísérték a Hármashal-
omig. Ott megállt Boldizsár, leszállott lováról, még egyszer
megcsókolta szeretteit, még egyszer felállott a halmok egyikére
s szétnézett a vidéken.

— Mikor jössz vissza, lelkem, fiam?

— Visszajövök, édes lelkem, jó anyám. Esztendőre, vagy
kettőre karácsony napjára megint itt leszek a Hármashal-
omnál.

Lovára ült. Elvágtatott. Nemsokára elnyelte a köd és a
sötétség.

...Csak utolsó szavait me mondta volna!

Ha fordult az esztendő, ha jött a karácsony, jó édesanyja
korán reggel kiment a Hármashalomhoz. Várta, várta bujdosó
fiát. Ha vihar fútt, ha fürgeteg dült, ha csikorgott: az öreg
anyja mindig ott volt.

Sok esztendő telt már el azóta, hogy megvált a fiától.
1735-ben már nagyon gyöngye volt, beteg lett az édesanyja. Az
ágyat nyomta helek óta. Egyszer azt álmodta, hogy hazajött

bujdosó fia. Láta jönni messziről, a tarnócai mezők felől fiatalon, délcegen, sárga lovon, fényes öltözetben.

Karácsony reggelén üres volt a beteg anya ágya. Hiába keresték a ház körül, a faluban, nem találták.

Fölkelt a halálos beteg, felöltözködött s mikor senki sem látta, kívánszorgott a Hármashalomhoz. Ott elhagyta ereje, feroskadtt az egyik halom oldalára.

Szél fújt, csikorgó hideg volt, hordta a havat a fürgeteg. De az anya meglátta fiát messziről, amint jön fiatalon, délcegen, sárga lovon, fényes öltözetben. Még hallotta is, amint elkiáltotta: Édesanyám! Édes jó anyám!

Pedig nem jött senki...

Csak sötétség volt. Varjak repültek lomhán a falu felé, vadludak suhogtak fent a Balaton vizére. Csak a szél süvöltött...

Ott találták meg a szerencsétlen édesanyát holtan, azon a halmon, melyen utoljára állott bujdosó fia... Ráborult a lányomára s megfagyott könnyei mint apró gyémántok szikráztak azon...

(Eötvös Károly.)

Ismeretterjesztő előadás.

A magyarság művelődési- és társadalmi fejlődése.

II.

A középkori világon a szellem és a hit elsőbbségének eszméje uralkodott. A keresztes hadjáratok, dacára annak, hogy rajtuk kívüli okokból nem érthették el céljukat — mégis nagyot lendítettek a középkori világnézet fejlődésén. A nyugati világ e hadjáratok és a kiszélesedő kereskedelmi kapcsolatok révén egészen más eszméken nyugvó műveltséggel ismerkedik meg s az új tapasztalatok látókörét is tágítják. Eddig a korai középkor *román* (római) kultúrája és művészete uralkodott a nyugati kereszténységen, amely szigorúan elkülönítette a hit tárgyainak magasabbrendű körét az alacsonyabbrendű földi dolgoktól. Az új (keleti) hatások révén azonban más, ú. n. *gótikus* műveltség bontakozik ki, amely arra törekszik, hogy a földi dolgokat is a hit magasabb világába ragadjon és átszellemesítse. A nagy átalakulás társadalmi és gazdasági téren is megnyilvánul. A hűbéri rendszerrel együttjáró terménygazdálkodás helyére fokozatosan a pénzgazdálkodás lép, s a pénz hatalomra jutásával együtt új társadalmi réteg keletkezik, a városi *polgárság*. Ekkor alakulnak ki a nagy nyugati ipari és kereskedő-városok, s a középkor végén mintha a polgárság a politikai vezetést is magához ragadná. Az uralkodói hatalom is megerősödik, s ez a két tényező mintha kezdené visszaszorítani a fejlődésüket gátló hűbéri hatalmakat. A nagy szellemi, politikai és gazdasági átforgalmazás már a *nemzeti államok* kibontakozásának kezdetét jelenti.

A XIII. század elején a korszellem és világnézet éppenúgy gyökeres átalakításra szorul, mint a Cluny-i reform idején. Az új áramlatokat két nagy szent rendalapítása indítja meg. *Assisi Szent Ferenc* a bűnbánat és tökéletes szegénység szellemének követésére megalapítja a *Ferencesrendet*, *Szent Domonkos* pedig az eretnekek üldözésére a *Dominikánusrendet*. Az új rendek működésének talaja elsősorban a városi polgárság,

szemben az eddig uralkodó Bencés-renddel, amely főképpen a hűbéres társadalomban helyezkedett el. Mindkét rend nagy érdemeket szerzett, mert odaadón és önfeláldozóan szolgálta a középkori társadalom lelki érdekeit és felvirágoztatta a késői középkor tudományos életét. A ferencesek eredményesen fáradoztak a béke és szeretet eszméjének megvalósításán, a domonkosok pedig a nyugati kereszténység egységének fenn-tartásán.

A XIII. század második fele a középkor igazi „fénykora“. Azok a törekvések, amelyek a középkori embert és világképet jellemzik, viszonylag ekkor valósulnak meg a legtökéletesebben. Virágzik a skolasztika és misztika, elmélyül a vallásos élet, friss, gazdag és élettelijs lendület vesz a gótikus szellem. A társadalmi élet sok hasonlóságot mutat az ókori görög szociális viszonyokkal. A szellem egységes, a társadalom megoszlott. A közösséghez tartozás s az egyéni tevékenység és érvényesülés harmonikus egységbe olvad. Minden társadalmi és szellemi tényező a végsőig megfeszíti erőit, hogy az adott világrenden belül a lehető legtökéletesebben harcolja ki. A királyi hatalom nagyon megerősödik, de még nem tart ott, hogy a nemzet összes energiái nagyarányú hatalmi célok szolgálatába kényszerítse. A jobbágyság helyzete ezidőben még sokkal kedvezőbb, mint később a reneszánsz világában. A társadalom legújabb, felfelé törekvő és fejlődő rétege a városi polgárság. A városok úgyszólván teljesen függetlenek, magukra utaltak; a szakadatlan belső társadalmi, gazdasági és szellemi harcok erősen fokozzák az energiákat. A nagy szellemek nem vonulnak el elefántcsonttornyaikba, hanem teljes, sokoldalú, viharzó emberi életet élnek. Miként Szokratész vagy Szofoklész, politikailag és katonailag is részt vesznek Athén életében, úgy veti bele magát *Dante* is, a középkori világkép e legnagyobb költője, ábrázolója, a firenzei társadalom szellemi és fizikai harcaiba.

Már a korai középkor vége felé érvényesülni kezd lassan a világias jellegű műveltség. A késői nyugati középkor törekvése az, hogy a középkori vallásos jellegű műveltség és a kibontakozó világi kultúra szempontjait egyesítse és összeforrassza. A világról alkotott külső kép fokozatosan megváltozik. Ennek okai a keresztes hadjáratok, az olasz tengeri kereskedelem terjeszkedése, a nagy távolkeleti utazások. Ezek révén idegen műveltséggel gazdagították Európa eddig zárt és egységes szellemi életét. Az antik világ szellemi hagyatéka, az arabok és Bizánc közvetítésével jut el Nyugatra. Konstantinápoly szellemi befolyásának utolsó utórezgése a bizánci tudósok Itáliába való menekülése a török foglалás után. A világkép kitágulása, a római és görög kultúrával való megismerkedés egyáltalán nem szorította háttérbe a középkori vallásos szellem hatását. A természettudományok első képviselői Nyugaton a ferences és dominiánus szerzetesek. Felfogásuk szerint a természeti világ ismerete csak közelebb visz az isteni titkok megértéséhez. A késői középkor természet-szemlélete, amely a korszak művészetében, irodalmában s tudományában egyformán tükröződik, harmonikusan egyesíti a Föld titkaiban és szépségeiben való elmerülést az isteni dolgokra való szüntelen vonatkoztatással. A késői középkor egyesítő munkáját a reneszánsz (rinascimento, újjászületés, felújítás), a humanizmus nem azért újította fel a római és görög történelem és életfelfogás hagyományait, hogy megdöntse a középkor vallásos szellemét, hanem hogy a nyugati ember életének a vallásos cél mellett reális földi tartalmat és értelmet is adjon. A reneszánsz művészet szemléletmódja antik, érzésmódja azonban keresztény. Ezért a reneszánsz nem ellentét, hanem folytatása a késői középkor szellemi, politikai és gazdasági életének. A hűbérség bukásával kicsirázó pénzgazdaság e korszakban már uralkodóvá válik és legyőzi a terménygazdálkodást. Az új gazdasági irány természetes következménye az ipari és kereskedelmi tőke kezdődő felhalmozódása (korai kapitalizmus). A kapitalizmus jellemző tünetei azonban még hiányoznak; a szabadversenyt még megkötik a céhek, és ismeretlen dolog a racionalis üzletvitel, és a központosításra való kíméletlen törekvés. A politikai és társadalmi élet is a késői középkor fejlőd-

dési irányában ível tovább. Virágzanak a városi közösségek és egyre erősödik az uralkodói hatalom. A nemzetek bensőleg egységesebbé válnak, külsőleg viszont mindinkább elkülönülnek egymástól. A reneszánsz volta-képpen a fejedelmi udvarok szellemi mozgalma: az uralkodók a kultúrán keresztül is saját hatalmukat igyekeznek megszilárdítani és növelni. Ez a magasnak látszó műveltség azonban mély és áthághatatlan szakadékot vág a felső rétegek és az alsó néposztályok közé és fokozza a nagy tömegek szellemi alárendeltségét. Az új nemzetközi humanista műveltség melegágyai a régi és új egyetemek, amelyek így a középkori kolostori szellemmel szemben a „lateiner” szellem kifejezői lesznek. Az erős, központi hatalom pedig önkényuralommá fajul.

A vallásreformok sorát John Wiclif, oxfordi egyetemi tanár nyitja meg. Nemzeti és demokratikus értelemben próbálja az egyházat újjáalakítani s egyetemességét megbontani. Ez az utóbbi törekvés valósággal a reformáció előfutárjává teszi; mozgalma nagy hatást gyakorol a huszitiszmusra s ezen keresztül a voltaképpeni reformációra is, és ezekhez hasonlóan parasztforradalommal kapcsolatos. Wiclif követőit kiűzik Angliából, ezek Csehországba telepednek meg, ahol egy hitújító mozgalom kezdeményezői lesznek. A vallási reformtörekvések vezére Husz János, a prágai egyetem tanára.

Európa már a középkorban megismerkedett a mesés Kelettel. A keresztes hadjáratok idegen világokat, új életkörülményeket tártak föl előtte, és igényeit is rendkívül felfokozták. A társadalom felső rétege már abban az időben is keletről szerezte be fényűzési cikkei. Később a társadalom bomlásával és átalakulásával ezek az igények a szélesebb néprétegekben is elterjednek. Európa rá volt utalva a keleti luxusárukra, viszont szegény volt nemesfémekben, az aranyat, amelyre a pénzgazdálkodásra, az aranyvalutára való áttérés folytán volt nagy szüksége, szintén hiányomórést Keletről hozta be, és így nem tudott az áhított cikke-kért megfelelő ellenértékűt adni. Az arany értéke így rendkívül megnőtt, a nyugati világ pedig kénytelen volt más lehetőségekről gondoskodni, hogy hozzájuthasson Kelet kincseihez. Így merül fel a gondolat, hogy hódítsa meg azon területeket, ahol ezeket az árukat termelik. Ez volt egyik oka a fölfedezéseknek.

Másik oka a reneszánsz-ban keresendő. Ez ugyanis elvilágosította a keresztény gondolatot és világhódító eszmék felé terelte azt. Mivel azonban ez a vágy szembekerül egy hasonló eszmével, az iszlám világhatalmi igényeivel, amely viszont Európát fenyegeti előzőnléssel. Az iszlám-világ földrajzi ismeretei az arabok jóvoltából sokkal szélesebbek, mint a korabeli Európáé. Európa óceánparti hajósnepei már a korai középkorban (normannok) fölfedezik Amerikát, de az európai tudásnak és hódításvágyának alig volt haszna ezekből a felfedezésekből. E hajósnepek azonban fölfedezésüket — éppen a halgazdaság miatt (cethalászat) titkolják. Az Újvilág létezésének tudata tehát elevenen él a nyugateurópai hajósnepek lelkében. Ázsia felé viszont a nagy mongol világhódító nyitja meg az európaiak számára az utat. A mongolok egységesítő munkája lehetővé teszi, hogy misszionáriusok és kereskedők eljuthassanak a mesés Távolkeletre. Szerzetes utazók (Julianus stb.) és Marco Polo velencei kalmár bentazzák Kelet-Ázsia csodálatosan gazdag tájait és útjelzéseikkal tápot adnak az európai vágynak. De sürgeti a fölfedezéseket a reneszánsz által felkeltett kalandvágy is; a középkori társadalom bomlásából egy mindenre kész kalandorréteg támad, amelynek nincs veszténivalója s anyagi romlásukért a messze távolban szeretnének kárpótlást találni.

A magyar középkor. Géza fejedelem és fia, Szent István a keresztény hitre térítették a magyarságot, de több száz év mult el, amíg a nép kivetkőzött ősi pogány gondolkozásából. A szellemi műveltség letéteményesei az egymás után beköltöző szerzetesrendek lettek. Elsőnek a bencések jönnek be az országra, aztán a ciszterciek és a premontreiek. A XIII. század első felében megjelennek a ferencesek és dómések, majd a karthauziak, vagy néma barátok. 1250-ben alakul az egyetlen magyar szerzet: a

III. századi Remete Szent Pálról elnevezett pálosrend. A szerzetesek buzgón másolták a könyveket (Pannonhalmának Szent László idejében 80 könyve van), de a néppel is foglalkoztak: megtanították a magyarságot a földmívelésre és az iparra.

A nyugati keresztény műveltség a királyi udvarban talált otthonra. Itt kezdődött meg — latin nyelven — a magyar történetírás, megfordultak itt magyar énekmondók is, énekeikből azonban egy sor sem maradt fenn.

Irodalmi hagyatékek: Halotti beszéd és Könyörgés; O-magyar Mária-síralom, Szent Ferenc legendája, Bibliafordítások; példabeszédek; Margit-legenda; Haláltánc-ének; példák.

Udvari történetírás: Az udvari történetírásnak az volt a feladata, hogy történeti adatokból és szóbeli hagyományokból megszerkessze nemzetének ősi történetét az uralkodóház dicsőségére. Már Szent László korában keletkezett nálunk ilyen nemzeti történet, úgynevezett *gesta*, ez ugyan nem maradt ránk, de a későbbi gesta-íróknak közös forrásul szolgált.

Az Árpád-korból két gesta maradt fenn: Anonymusé és Kézaié Nagy I.ajos korából származik a harmadik ilyenfajta mű: Kálti Márk krónikája. Mind a három latin nyelvű.

Mire a magyarság belefáradt a portyázásokba, Európában a kereszténység már nemcsak vallás, hanem mindent átfogó életkeret lett. Annál nehezebb volt a magyarság számára a régi hittől való elszakadás, hiszen a pogány és keresztény világkép között mélyreható ellentét tátongott. Mégsem mondhatjuk, hogy ebben a nagy lelki fordulatban csak az észszerű belátás döntött. A Kárpátok medencéjének megváltozott életkörülményei között eltöltött egy évszázad elég volt ahhoz, hogy a magyarság fokozatosan hozzáfejlődjék a kereszténységhez.

Pedig micsoda mélyreható ellentét van a pogány és keresztény életfelfogás között! Az egyik oldalon ott van a vérbozzú, amely adott esetben szinte kötelesség, a másikon az ellenségért is imádkozó szeretet tana. A pogány élet színtere és végcélja a földön van, a keresztény ember világa túlnő a szűk földi kereteken, célja pedig az, hogy ~~élet~~szentség révén elnyerje a másvilági üdvösséget. A két merőben ellentétes világ-felfogás között csak a hősiesség önfegyelm vonhatott összekötő hidat. Mekkora távolságban van a pogányság öntudatlan örömkeresése és a keresztény remete önkéntes önsanyargatása között. A kereszténység ismerteti meg a végtelen steppék pogány magyariával az örök értékek hordozására képes lelket, amelyet magában hord. Ennek a felismerésnek aztán természetes velejárója lett az, hogy a keresztény magyar befelé, a lélek felé fordul. A lélek embere megveti az erőszakos érvényesülés ösztönét, hogy annál bensőségebben hasson benne a minden érték kútfejehez, az Istenhez közelebb álló lélek elsőbbségének, tekintélyének elismerése. Meg kell vetnie a pogányság szélsőséges egyéniségtisztelőtét, hogy a keresztény életet rendező tekintélytisztelőt juttassa érvényre lelkében.

Ez a keresztény tekintélytisztelőt erősíti meg a központi hatalmat, amely az új társadalmi rétegződésnek kialakulását segíti elő.

A középkori ember egyénisége alárendelődik a nagyobb társadalmi közösségeknek, de abban nem lát egyéniségét elsorvasztó megkötöttséget. Sóvárogva néz a másvilág felé, s a tökéletes jót, igazat és szépet Istenben látja megvalósulni. Ezért tud határozott mértékkel mérni, hiszen legszebb erénynek az áldozatot tartja.

(Folytatjuk.)

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1947.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

január

Társadalmi nevelés az általános iskolában

— Befejező rész. —

Foglalkoztunk már a közösségi nevelés kérdésével, vizsgáltuk a társaságot összetevő egyént — jelen esetben az általános iskola alsó- és felső tagozatának tanulóját, — most, befejezésül a kettő, a közösség és az egyén viszonyát vegyük vizsgálat tárgyává.

Az egyéni elme sajátos erejét koncentrációra való képességében s állhatatos kitartásában látjuk. A tömeg figyelmé mindig ingatag, cselekvésében rabja a hangulatoknak. A közvélemény is hangulatok befolyása alá kerül, s rajta keresztül sokszor az állam is. Valaminő új sík, a *tudatosság* síkja az egyénnél kezdődik. (Fontosak e megállapítások az ú. n. „osztály-szellem“, az „osztályközösség“ életében is az iskolában.)

Az egyén e kétféle tulajdonsága révén válik feltalálóvá, eszmealkotóvá, amire közösség soha nem képes, így nyilvánvaló, hogy egyéni véna, s alkotóösztön nélkül megérthetetlen a világtörténelem. Millió alkotó egyén szelleme sűrűsödik egybe a ma kultúrájában Emmersonnal szólva: „Minden elbeszélés Homerosznak adása. Minden ács, ki tervrajza után szabdalja gerendáit, egy régesrég elfeledett feltaláló szellemtől vesz kölesönt. Az élet a tudományok csillagkörével van körülvéve, oly emberek alkotásával, akik elmúlván, megnöveltek egy-egy fénylő ponttal égboltozatunkat.“

Igy vége a dolognak, az „*egyén*“ nem a természet átlagos terméke, hanem a történet műalkotása. Akinek „*egyéni*“sege kialakult, elmélyedt, tudatosabb életet élő, ezzel a kialakult mélyebb tudattal lesz több a vezetett tömegmozgalomnál. Az *egyes* és az *egyén* között tehát értékbeli különbség van; de történelmi idők különbsége is: az *egyén* késői fejlemény.

Ezért nem lehet jó közösség a *nyájemberből*, akit letört, uniformizált a társadalom. Mindkettőnek megvan a maga különös jelentősége, de kifejlődött *egyéni*segek nélkül elképzelhetetlen a szó szoros értelmében vett *közösség* sem. Mosolygunk Gumpłowicz kiélezett tételén, mely szerint nem egy *valaki*

gondolkozik, hanem *valami*: „Es denkt in mir.“ „*Ami* az emberben gondolkodik, éppen nem ő, hanem társadalmi környezete.“

Az egyén ily módon sohasem érthető meg. Mindig van benne valami új, s ez az ő belső (immanens) iránya: el van kötelezve valamely cél felé, bár sohasem egészen tudatosan, de állandó vonzódást érez valami felé. Igaz, a körülmények elsodorhatják ettől az iránytól, s az egyén „egyénsége“ elnémul. A művészemberről esetleg üzletember lesz, az államférfiából szerzetes. Ha azonban a valóban mély, irányenergiában gazdag egyéniségek életpályáját nézzük, a *belső* irány, ha nem is fejlődhetik ki teljesen, nem némul el.

Az *egyénségben* a belső célra-irányítottság a lényeges. S ebben áll — társadalomlélektani szempontból nézve — az egyéniség irányteremtő jelentősége: nincs s nem lehet oly közösség, mely képes lenne célokat annyira *tudatosítani*, mint egy-egy egyéniség.

A nagy egyéniségek irányító ereje a döntő. Ez teszi őket államférfivá. Ami az egyes „*átlagemberben*“ csak *valamilyen* elgondolás, az bennük *teljes* plasztikusságában s a cél gondolatának robusztus erejével jelenik meg. Ők a társadalomban szét-szórt irányenergiáknak nagy akkumulátorai, gyűjtői, összefoglalói. A nagy egyéniségek a formálók, rajtuk *keresztül* halad a társadalmi akarás s az egyéniség formálja meg mindazt, ami feléje áramlott, s belőle, mint transzformátorból a társadalomba szétárad.

Az egyéniség magva *irányenergiájában* és *tudatosságában* van. Akad olyan egyéniség is, aki csak maga felé forduló mikrokozmosz, kinek — monaszként — nincsenek a társadalom felé is ablakait. Az ilyen „*antiszociális típus*“ szerencsére kivétel.

A társadalomra nézve — mint iránytermő energia — ennek éppen ellentéte, a „*szociális típus*“ a lényeges. A történelem nagy embereiben csaknem mindig felfedezhető két vonás: a magasabb *együttérzés* (szolidaritás) és a fokozottabb *előrelátás*, vagy hogy ne pusztán egyoldallúan racionalistára gondoljunk: *előreérzés*.

Mindezek nem kivételek, mint emberi vonások, csak arányaik válhatnak kivételessé.

Mindezt azért hangsúlyoztuk, hogy az igazi értelemben vett társadalmi (szociális) nevelés nem igyekszik s nem igyekezhet az egyéniség elnyomására. Minden társas élet vezetőket igényel, ezeknek kinevelése éppoly fontosságú, mint a társas életre való nevelés.

Összefoglalva az elmondottakat, látjuk, hogy az emberben két egymással szerves kapcsolatban álló lényeges jegy különböztethető meg: az öncélú személyiség és az ember társas (közösségi, szociális) természete. Minden ember önmagát meghatározó egyéniség, aki amíg beszámíthatóságát el nem veszti, tetteiért nem háríthatja át a felelősséget az intézményekre. Ez azt jelenti, hogy minden ember, még a legszegényebb is, szüle-

tett ura a teremtet világnak, s önálló jogokkal rendelkezik abban az emberi közösségben, amelynek a természet tagjává avatta.

Az ember lényegének másik vonása, hogy társaslény. Mint természetes közösségnek tagja, csak ennek révén tudja a magával a világra hozott, őseitől örökölt képességeit kibontakoztatni, hogy teljes értelmű ember legyen belőle. Erkölcsi eszméit nem maga teremti, hanem környezetétől veszi át, épp úgy, mint az anyanyelvet, ruházkodást s egyéb társadalmi szokást.

Az igazi nevelés egyik jellemvonás kifejlesztését sem hanyagolhatja el, egyiket sem teheti uralkodóvá a másik fölött. A társadalmi nevelés célja tehát az, hogy az egyéniség helyes irányú teljes kifejlesztése mellett juttassa el a tanulót a függés és a sorsközösség átéréséhez, keltse fel benne az abból fakadó kötelességtudatot, erős akaratot arra, hogy magát a közösségért fegyelmesse, a családért, osztálytársaiért, az iskoláért s minden közösségért áldozatot hozzon.

A társadalmi (társas) nevelés persze seholsem megy simán. A társadalmi és gazdasági helyzetben levő különbségek erősen akadályozzák a társas érettség elérését. A háború okozta nyomorúság sok gyermeket idő előtt kereső munkára kényszerít, másokat viszont a jómód tart távol minden fáradozástól és megerőltetéstől. A családi nevelés módja is zavarhatja a fejlődés természetes útját. Az a gyermek, akit otthon elkényeztetnek (egyke), mindenben kiszolgáltatnak és a legfőbb úrnak ismernek el, nehezen tud beleilleszkedni egyenlő jogúak — és kötelességűek társaságába. Hozzászóltam, hogy csak parancsoljon és követeljen. Kötelességei nem voltak. Az iskolában lényegesen más helyzetet talál. A tanító nemcsak őt neveli, hanem a többi 50—60 gyermeket is. A figyelmességéből kevesebb jut rá, a kötelességből viszont egyformán részesednie kell. Legnagyobb akadály a társas fejlődésnek a gyermek énjére irányított életfelfogása. A kisebb gyermekek nem látják még az élet összefüggéseit, okait és értelmét. Azt hiszik, minden ő értük van. Nem tud még a másik fél álláspontjára helyezkedni. Ebből a gyermek önző magatartásának sok megnyilatkozása érthető. A másik fél jogaival szemben értetlenül áll. Nem érti, miért nem szabad elvennie a másét és miért kell másra figyelemmel lennie. Szóval önzésének a szűk és egyoldalú gondolkodásmód a legfőbb oka. Ebből a szűkkörűségből az összefüggések megismertetése útján lehet kinevelni a gyermeket. Ugy kell tehát tanítanunk, hogy a jelenségek kölcsönös összefüggését észrevegyék és belássák, hogy a világ egyetlen nagy hálózat, amelyben minden tag összefüggésben van valahogyan (közvetve vagy közvetlenül) a többivel. Amikor pl. a családról beszélgetünk, megértetjük, hogy a gyermek jóléte és boldogsága legnagyobb mértékben a szülőkön fordul meg; az ő dolgos, munkás és szeretettől áthatott életüktől. A szülők boldogságát viszont a gyermek jóléte, egészsége, jósága, jókedve teszi teljessé. Fejlettebb fokon ezt a kölcsönösséget meggyőzően kimutathatjuk

a társadalom és állam szervezetét vizsgálva is. Az állam gazdagsága, ereje és jóléte az egyesek gazdagságától és jólététől függ: de fordítva is igaz a tétel: az állam jóléte kihat minden polgárának helyzetére. Mutassuk meg, milyen hatással vannak az egyén és társadalom jólétére a műveltség és a technika alkotásai: a vasút, rádió, bankok, biztosító és hitelintézetek, művelődési intézmények stb. Azt is vételessük észre, hogy az egyesek és a társadalom mind döntően befolyásolja ezeknek az intézményeknek a működését. A növények és állatok együttélése, sőt egymásrautaltsága szép példája a társas viszonyoknak. A gyár csak abban az esetben dolgozhat zavartalanul és gyorsan, ha a munkavállalók, tervezők, munkások és értékesítők tökéletes összhangban, egymást kiegészítve és segítve dolgoznak. Tanítsuk meg a gyermeket arra, hogy beszédmódban, mozdulatban, arckifejezésben és egyáltalán az érintkezés bármely formájában melyek az alapvető követelmények. Kutassuk ki, milyen magatartásbeli hibák vannak az osztályban, amelyek a tanulók egyetértését, közös munkáját megakadályozhatják. Ezeket a hibákat küszöböljük ki. Igen jó szolgálatot tesznek a közösségi szellem kialakításában az úgynevezett *diákönkormányzati szervek*, amelyek a felső tagozatban működnek felügyeletünk alatt. A tanulók önértékét és felelősségtudatát nagymértékben fokozza, ha maguk is részt vehetnek az iskola életének alakításában.

Legelső és legfontosabb nevelői tényező a társadalmi nevelés szempontjából is a tanító személyisége, eleven példaadása, amely, mint másutt is, itt is többet mond minden beszédnél és irányításnál.

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK

1947. január 3. hete.

Általános iskola III. osztály.

A tanítás anyaga: *A piros fiú meg a sápadt fiú* c. olvasmány tárgyalása.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az elmúlt órákon tárgyalt hasonló tárgyú olvasmányok felújítása, összefoglalása.

b) Ráhangolás. Mit hoztatok ma uzsonnára, gyerekek? (Beszámolás, megbeszélés, közben ráirányítjuk a tanulók figyelmét arra, hogy nem minden gyermek tud megfelelő tízórait hozni magával. Miért? Szüleinek nincs elég. Szegény, önhibáján kívül bajbakerült ember mindig volt a földön. Ma különösen sok van, hiszen sokaknak fogoly még az édesapjuk, kenyérkereső testvéreik. Jól van-e ez így, hogy az egyik gyermeknek jó uzsonnát csomagoltak be otthon, a másiknak talán éppen semmit? Hogyan lehetne ezen segíteni, gyermekek.)

c) Célkitűzés. Nyissátok ki könyveteket a 13. lapon! Kísérjétek figyelemmel, elolvasom nektek ezt az olvasmányt. A címe: *A piros fiú meg a sápadt fiú*.

II. Tárgyalás. a) Az olvasmány bemutatása.

A piros fiú meg a sápadt fiú.

A piros fiú tele tarisznyával járt az iskolába. Gyöngé diák volt mégis a szegény feje. A sápadt fiúnak tarisznyája sem volt. Mégis ő volt a diákok eleje.

A piros fiú egyszer azt gondolta magában:

— Istenem! Ha én egyszer úgy tudnék felelni, hogy a tanító úr megdicsérjen: bizony, odaadnám érte a tele tarisznyámat!

A sápadt fiú meg azt gondolta:

— Istenem! Ha én egyszer igazában jóllakhatnék: bizony odaadnám érte az első helyemet!

Történt egy esős, sáros napon, hogy a piros fiú délre is fönt maradt az iskolában.

— Minek menjek haza? Mikor úgyis tarisznyámban van a délebédem!

A sápadt fiú sem ment haza.

— Minek menjek haza? Mikor otthon még csak kenyér héja sem vár rám!

Emez a könyvét vette elő, hogy átnézegetse a délutáni leckét. Amaz a tarisznyához nyúlt, hogy átpillantson a sokféle eleségen.

Egyszer csak megszólal a piros fiú:

— Hallod-e, Jánosi Béla! Megtanítanál-e te engem a délutáni leckére?

— Meg bizony, Bodza Ferkó! Csak gyere ide mellém! — Maga mellé ültette a kis cimborát s neki feküdtek a tanuláshoz.

Nehezen ment, lassan haladt a szörnyű munka. Ám azért, mire a délutáni harangozták, mégis csak megtanulták a délutáni leckét.

Akkor Ferkó hálásan ölelte át a mesterkéjét.

— Ha itt segítettél, ott is segíts! — Oda vezette szépen a tarisznyájához s megosztotta vele testvéri módon a délebédjét.

Mind a kettőnek tetszett az új sor. Innentől minden áldott nap megismételték.

Az osztály pedig ámulva látott két különös dolgot:

Hogy Bodza Ferkó mint okosodik napról-napra!...

Hogy Jánosi Bélának milyen szépen pirosodik a sápadt arca!

b) Az olvasmány által keltett élmények megbeszélése.

c) Olvassuk el még egyszer ezt a szép olvasmányt!

d) Elmélyítés. Kikről szólt ez az olvasmány? Miért volt piros a gazdag fiú? Miért sápadt a szegény? Hogyan segítettek egymáson? Látjátok, itt a segítség módja! Segítsetek egymásnak abban, amiben tudtok. Az egyiknek jobbmódú szülei vannak, az segítsen a szegény társának, ez viszont legyen segítségére jobbmódú társának a lecke megtanulásában. Így mindegyik segít a másiknak, s nem lesz az osztályban éhező és elmaradt gyermek!

III. Összefoglalás. a) Az olvasmány tartalmának elmondása.

b) Házi feladat: Segítettem osztálytársamon!

1947. január 2. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: Bársony István: *Apró koldusok* című olvasmányának tárgyalása.

I. Előkészítés a) Számonkérés. A legutóbbi olvasmánytárgyalási órán olvasott olvasmány (költemény) tartalmának elmondása, alapgondolatának felújítása. A házi feladat számonkérése.

b) Ráhangolás. Nemcsak szegény emberek vannak, akiket segíteni kellene, hanem állatok is. Tudjátok-e, mikre gondoltok? Milyen madarakat ismertek a ház körül? Mondjatok olyanokat, amelyek nem mennek el a tél elől melegebb hazába, hanem hűen kitartanak velünk a rosszban is, a szenvedésben is. Bizony, gyermekek, ezek a szegény madárcák megérdemlik, hogy róluk is gondoskodjunk most, amikor az ő asztalukat betéritette Télapó fehér lepellel. Nincs élelőkamrájuk, hogy onnan egyenek, s ha mi, az emberek nem segítünk rajtuk, bizony nem élnek túl ezt a hideg telet. Akkor pedig . . . mi lesz a gyümölcsösökkel, kertekkel? Nem lesz jövőre piros alma, szőlő, körte, barack, meggy, cseresznye, s annak mindnyájan kárát valljuk. Miért? Mert ezek a szegény hűséges kis madárcák a mi ingyen napszámosaink. Ingyen művelik meg fáinkat pusztítják el azok ellenségeit, a rovarokat. Hallgassátok meg csak Bársony István szép elbeszélését. Róluk szól!

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Bársony István bemutatása.

b) Az olvasmány bemutatása.

Apró koldusok.

Mikor az őszi szél elsüvít a tarló fölött, a költöző madár megérzi az időt, hogy most már jobb, melegebb hazát kell keresnie, mert a régi fészek helyét nemsokára zúzmara és zimankó teszi rideggé. Útra is kél; felkap a magasba; s hallgató ajakkal, dal nélkül hagyja itt azt a jól ismert villágot, ahol a szép nyáron át annyira boldog volt. De hát mennie kell, mert itt a kopárság út lassanként tanyát; s az ő számára nem volna többé vigasztalás.

Mily régen eltűnt már a berekből a sárgarigó, a seregély, a gerlice, a fülemülék sokféle fajtája! Még akkor lombja volt a fának, mikor egyik-másik útrakelt: még virága is volt a mezőnek. A kis árva népség, mely utánok itt maradt, csodálatos bátorsággal néz bizonytalan sorsa elé; s oly életet él attól fogva, hogy bizony megérdemli az „*apró koldus*” nevezetet.

Nézzük csak meg őket egy kicsit.

íme, a havas mezőségen, ahol az apró kóró alig emelkedik ki a hóból, egy csapat *tengelic* száll pittyegve a gaz közé, s ahol egy kis bogáncs-kórót talál, azt boldogan megszállja valamenynyí. Nincs annál kedvesebb elegele téli időben ennek a tarka madárnak. Ugyanott látni közelében, kivált a kertek tájékán, a *piroshasú gyüggüt*, mely annyira hasonlít a kenderikéhez. Bent az udvar szemétdombját eliepi a *sármány*, melynek nincs többé hazája az erdőben, s az emberi lakásokat keresi föl, ahol egy kis hulladékot, egy kis alamizsnát talál. Az utak szélén, a kerékvágás hosszú vonalában, tollát borzongatva fut a *pipiske*; felmáz az égre; s csak akkor szól, ha valamelyik társát elrepülni látja feje fölött. A *veréb* az ott lábatlankodik köztük mindenütt a ház közelében; s mert otthonosabb, vakmerőbb is náluk. Félve búj elő a kis *ökörse*m a hóval borított sövény közül; az inség kiszorítja őt is rejtekeiből.

A kerti sövény fonadéka közt lakik most a legtöbb ezek közül az „apró koldusok” közül; legföljebb a veréb merészkedik az eresz alá és a padlás zugaiba. Ott a sűrű gally közt is akad egy maroknyi szalma vagy száraz levél, mely alatt meg vannak óva a széltől és a hidegtől. Oda menekülnek a legtöbben, akik bizony azelőtt nem igen keresték egymás barátságát.

Jó ilyenkor messzire nem távozni a búvóhelyektől, mert ha lecsap közéjük az ölyv — mindnyájuknak ez a nagy rettegése, — akkor az a boldogabb, amelyik hamarabb megtalálja a sűrű gally közt ideig-óráig tartó menekvését.

Ilyen az életük most odakint a szegény kis madaraknak. Ugyancsak megszenvednek azért a kis könnyelműségért, amivel a nyarat átélhették. Akkor bezzeg nem kellett félniök, hogy vajjon lesz-e holnapra eleség. Pazarolhatták bátran a jóféle magvakat. Hej, de összeszednék most a legszegényebb murvafüvet is!

Nyáron alig pitymallott, már ébren voltak; s az első nap-sugárban megfürödve, vígan szálltak dalos ajakkal, amerre nekik tetszett. Most későn virrad. Ködös, párás a levegő; alig egy pár óráig tart számukra az egész nap. Csak nyolc óra felé oszlik a sötétség annyira, hogy érdemes eleség után látniök; de már délután négy órakor este van megint. Aki pedig jól nem lakott, az ugyan hoppon maradt aznapra! Pedig hányszor megtörténik ez velük, kivált olyankor, mikor egész nap hull a hó és fúj a szél! Még a hideg is sokkal elviselhetetlenebb nekik, ha hozzá még éhezniök is kell.

Éppen azért jól teszitek, ha — mikor az utcán, vagy a ház körül ilyen kis kéregető madarat láttok — egy kis kenyérmorzsát dobtok neki, mert ki tudja, evett-e szegényke aznap!

c) Az olvasmányt még egyszer elolvassuk. (Szómagyarázatok.)

d) Elmélyítés. Hogyan segíthetnénk ezeken az ártatlan „apró koldusokon”? Mit adjunk nekik enni? Én megmondom az ő étlapjukat. Nagyon szeretik a kendermagot, de a búza alját, az ocsút is. Még jobb, ha megfőzött faggyúba hintjük a magot s

úgy adjuk nekik. Igen ám, de ott a cica is, ő is szereti a faggyút! Akkor hát hogyan etessük kis madarainkat? Csináljunk madár-etetőt. Felrajzolom a táblára (esetleg természetben szemléltetem), hogyan kell elkészíteni. Ezt azután nem közelítheti meg a cica sem! Bezzeg vásik rá a foga, de nem tud felmászni rá még ő, a légtornász sem! Szeressük a kis hasznos madarakat, hiszen nekünk dolgoznak, nekünk tesznek hasznot áldásos munkájukkal. Háláljuk meg nekik jóságukat! (Közös osztály-etetőt készítünk, a tanulók fölváltva hozzák az eleséget, s ők maguk helyezik el az etetőben.)

III. Összefoglalás. a) Az olvasmány tartalmának rövid elmondatása. Néhány nap múlva számoljanak be arról írásban, mit láttak az etetőn?

1947. január 2. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: Az őzbak halála című olvasmány tárgyalása.

Nevelési cél: A szülői szeretet még az állatban is meg van.

Szemléltetés: Az őz képe.

Vonalkozás: Természetrajz = az őz életmódja.

V á z l a t.

I. Előkészítés. Hangulatkeltés. A téli hideg megsanyargatja az erdő vadjait is. Milyen az erdő élete? Csend, lopva óvakodó állatok suhanak tova táplálék után... De hol van most táplálék?

b) Célküzés.

II. Tárgyalás. Az olvasmány bemutatása.

b) Megbeszélés az olvasmány után, kinek mi tetszett, miért?

c) Tárgyalása és olvasása gondolatesoportonként:

1. Az őzbakot halálos lövés éri.

2. Az árvám maradt őz-család fájdalmának és a ragadozók lakmározásának leírása.

d) Elmélyítés. Mennyi ellensége is van az ártatlan, nekünk csak hasznot hozó állatoknak. Szenvednek ők is, örökös rettegés az életük... Még az ember is életükre tör... Tudta-e az a vadász, mit csinált? Ha tudta volna!?

3. Az olvasmány tartalmának elmondása.

d) Alaki tárgyalás. A mondat alanya főnév, névmás, melléknév.

III. Összefoglalás. Példamondatok elemzése a mondat alanyát vizsgálva.

1947. január 2. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: test, lap, sík- és görbe lapok.

Szemléltetés: A kocka és henger lapjai.

Megfigyelések: A tanterem falainak, padlójának, mennyezetének határlapjai. A kályha határlapjai.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Érdeklődéskeltés. A méréstannak is van ábécéje. Mivel foglalkozik a mértan?

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

Ahol az asztal áll, oda nem állíthatjuk ugyanakkor a kályhát, mert az asztal elfoglalta a helyet a térben.

Azokat a tárgyakat, melyek a térnek egy részét elfoglalják, *testeknek* nevezzük. (Testek: az asztal, szekrény, kályha, könyvestáska stb.)

A térnek minden oldalról bezárt részét *testnek* nevezzük.

A testnek 3 irányú kiterjedése van: hosszúság, szélesség, magasság.

A test határai a *lapok*. A lapnak két kiterjedése van: hosszúság, szélesség.

A lapot vonal (él) határolja). A vonalnak csak hosszúsága van.

A vonal vége a pont, ennek kiterjedése nincs.

A lapok kétfélék: síklap, ha a vonalzót egész hosszában rá tudjuk fektetni;

görbelap, ha a vonalzót nem lehet minden irányban egész hosszában hozzá illeszteni.

Gyakorlatok: (Összekötve méréssel).

Mutassanak a teremben egyenes- és görbelapokat!

Milyen lapok határolják a tantermet? Fektessék rá a vonalzót!

Milyen az asztal lapja? A pad lapja? Miért?

Milyen lapok az asztaltáblák?

Nevezzenek meg olyan tárgyakat a tanteremben, amelyeket síklapok határolnak!

Mondjanak olyan testet, amelyet sík és görbelapok határolnak!

Mutassanak sík és görbe lapot a kályhán!

1947. január 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Kozma Andor: Jézus a vendég e. legenda.

Nevelési cél: Az erős hit meggyógyítja még a beteget is. Aki hisz Krisztusban, azzal vele van Krisztus, ha nagy szükségben segítségül hívja, az Isten Fia meglátogatja.

Kapcsolat: Hittannal: Jézus Krisztus.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A szegény asszony könyve című költemény felújítása.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az író (Kozma Andor) bemutatása. Sz. 1861-ben. Arany hagyományainak ápolója, legkiválóbb hazafias költőnk.

b) A költeményre hangolás. Sokszor, ha bajunk van, fohászodunk a jó Istenhez. Ha hiszünk benne, megsegít.

c) A költemény bemutatása.

d) A költemény bemutatása által keltett élmény megbeszélése.

e) A költemény gondolatcsoportonkénti tárgyalása.

A szegény vendégül hívja imájában Jézust.

Jézus megjelenik mint vándor és ízt, erőt ad a sovány ételnek.

A sorvadozó gyermekek erőt kapnak.

Megudják, hogy Jézus volt közöttük.

f) Elmélyítés. Az erős hit meggyógyítja még a betegeket is. Aki hisz Krisztusban, azzal vele van Krisztus s ha nagy szükségben segítségül hívja, az Isten Fia meglátogatja.

III. Összefoglalás. Szép olvasás gyakorlása.

Táblára: Beszélhetsz jó vitéz, senki sem hallgat rád.

Sírt az ég egyik szemével, a másikkal nevetett.

Forgandó a szerenese, nem állandó a kinese.

1947. Január 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Névtűs szók, mint a mondat határozói.

V á z l a t

I. Előkészítés. a) Kapcsoló ismétlés. A határozószók és határozóragos névszókrol tanultak felújítása.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. Példamondatok.

A tanuló az asztal előtt áll. Helyhatározó névtűk: HOL?

A pad alatt por van.

A ház fölött van a tető.

A padok előtt van az asztal.

Az asztal mögött van a tábla.

A tábla mellett van a térkép.

A padok között út van.

Vedd fel a pad alól a papírt! Helyhatározó névtűk:

HONNAN?

A padok mögül jöjj ki!

Társad mellől ne jöjj el!

Alulról, felülről, elülről, stb.

Tedd a szék alá! Helyhatározó névtű, HOVÁ?

Nézz a könyv fölé!

Figyelj magad elé!

Ne lépj Péter mögé!

Lépj Pali mellé!

közé, köré, felé.

Reggel óta esik az eső. Időhatározó névtű.

Öt hónap múlva befejezzük a tanévet.

A mérget orvosság gyanánt használjuk. Módhatározó névtű.

Bor helyett vizet iszom.

Pénz nélkül nem lehet vásárra menni.

Ruhákat mérték szerint készítünk.

Betegség miatt nem jött iskolába. Okhatározó névutó.

Tanulás végett járunk az iskolába. Célhatározó névutó.

III. Összefoglalás. Példamondatok.

b) Helyesírási tanulság: Ho! kérdésre-BAN, hová? kérdésre-BA a határozórag. Helyett, alatt, fölött, előtt, között, körül, miatt, végett, két T'-vel írandó!

Igekötők: ki, be, föl, le, meg, össze, vissza, szét, túl; át, el, rá, ezerte. Példamondatok.

1947. január 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A koldus hercegasszony. (Történelmi olvasmány.)

(Olvasmánytárgyalási alapon.)

A koldus hercegasszony.

Üde, tavaszi reggel volt. A nap tisztán ragyogott le a kék égről Marburg város házaira, tornyos kastélyaira. A várkapuk ormán a rózsaszínű napfényben százával lengtek a selyempántlikás zászlók. A nagy kőházak felvirágozott erkélyein színes szőnyegek lógtak alá. A kertekben pompáztak a cseresznye, barack és körtőfák. Enyhe illatos szellő szállt fel és amerre elshant, mindenütt azt súgták: ma jön a császár.

Egyszer csak az egyik mellékutcából két előkelő lovas ifjú ügetett elő. Az egyik német lovaglóruhában volt. A másikon gyönggyel díszített köntös fehérlett. Finom, halvány arca, ruházata arról tanúskodott, hogy görögországi vendég. A kiabáló csoport éppen kiért a mellékutcából a főterre. A szedett-vedett népség között három különös női alak tűnt fel. A két szélső elhízott alakjával, torzult ráncos arcával valóságos parázsszávaló boszorkánynak látszott. A középső fiatal nő volt. Ruhája durva színű darabokkal volt kifoltozott s vastag zsinaggal szorította a testéhez. A hátán ruhába kötve fekélyektől borított gyermek nyöszörgött. De a foszladozó szegényes ruhában úgy tűnt fel a görög ifjú előtt, mint szépszemű Kyprisz istennő, ki utcai koldusnőnek ruháit öltötte magára.

— Ki az? — kérdezte csodálkozva társát.

— Bolond nő — felelte megvető kézlegyintéssel a másik. De midőn látta, hogy a fehér tunika nincs megelégedve a felellettel, így folytatta közömbös hangon.

— Azt beszélnek, hogy egykor hatalmas királynak a leánya volt. Később pedig fejedelemné; de férje halálakor egyszerre esztét veszítette, elfeledve nemes származását, megvetve, meggyalázza címerét, az utca porába süllyedt le. Azóta koldusnőként járja az utcákat, hogy az összegyűjtött leprásoknak és

nyomorékoknak, akikkel szegényes viskójában együtt lakik, megszerezze a mindennapi eledelt.

Az ordító és kurjongató csöcselék mind közelebb jött s kíméletlen gúnyolódással kiáltozta:

— Zigeiner Fürstin! Tataren Fürstin! Cigányhercegnő, tatárkirályné!...

A két előkelő ifjú már egészen közel ért a nőhöz, aki a gúnyolódó tömeg szemtelenkedése miatt rikácsoló zsémbes társnői mellett olyan volt, mint a vadrózsa a szélben, viharban. Alázatosan lehajtott fővel úgy jött a csöcselék között, mint ahogy ha atyja közel van hozzá, vagy látja őt. Csak arra ügyelt, hogy a hátán levő kisgyermeknek bántódása ne essék. S a két öreget olykor-olykor türelemre intette.

— Irmengarde! — szolt a jobbán levő élemedett asszonynak, midőn az már kifogyott a türelemből. — *Leben ist Leiden.* Ez az élet itt szenvedés...

Éppen szegényes házuk elé értek; a csöcselék szemtelenkedése itt tetőfokára hágott. Egyik az öregek ruháját húzogatta, többen pedig nagy kiabálás között köveket dobáltak feléjük. Még a beteg fiút sem hagyták békén... Egyszer csak valamegyik suhanc kampós botjával elkapta Irmengarde lábát, aki féltve őrzött kosárcájával a földre zuhant. A közönség jót mulatott rajta. Még az előkelőbb s nyugodtan sétáló polgárok is csak előjátéknak, kis bohózatnak tekintették ahhoz a nagy ünnepséghez, amely a császár megérkeztével veszi majd kezdetét. De a görög ifjú arcába, vér szökött s bizánci díszítésű görbe kardjának markolatára esapott. Éppen kirántotta volna, de hirtelen a hátuk mögött mint élesen csattanó rianás, szokatlan kúrthang harsant fel. Minden szem arra nézett. Bámulva látták, hogy egy díszes, vágató lovas sereg éppen nekik tart. Elöl egy kacagányos vitéz vágatott, hosszú göndörhajú, villogószemű, karesű termetű, oldalán egyenes, gyönggyel díszített karddal. Ruhájának zsmörzátán, az ékköves boglárók s kucsuján az ezüst tolltartó káprázatosan csillogtak-villogtak a napsugárban. Lovának hosszú, nyíratlan sörénye fehér zászlóként lobogott a vágatásban. Ruháján is áttetsző gyönyörűen kifejtett tagjaival valóságos óriás volt a marburgi lovak mellett. És ilyen volt a többi száz magyar is: daliás, erős, tüzes szemű. A sereg élén nyargaló vitéz mellett polgári öltözetben a wartburgi Hellegraf vendégfogadós lovagolt. Ő kalauzolta az idegen vitézeket. Neki köszönhették azt is, hogy a város kapuján oly könnyűszerrel bejöhettek. Egy-két pillanat múlva a fogadós a vitézekkel a három szedelődzkodó nő előtt állott.

Ő az! — mutatott a halványarcú koldusnőre a fogadós.

Most bámultak csak a wartburgiak. És arcukra kiült a kíváncsiság. A daliás magyar vitéz szíve pedig nagyot dobbant. Egy pillanatig habozva, szégyen és öröm közt állt. Tisztelettel és csodálkozással nézett rá. Nem volt nehéz benne felismerni a

magyar királyleányt. Szegényes ruhájában is karcsú alakja, finom, nemes arcvonásai beszédesen tanúsítottak arról, hogy nem rongyokban született! Aztán hátrafordulva kirántott kardjával, mely ragyogott a napsugárban, harsány hangon tisztelgést vezényelt. Feszültek az izmok, csörögtek a kardok. A vitézek nem látták a szürke, szakadozott ruhát, hanem csak királyuk leányát szemlélték benne. Régen kívánták látni ezt a sokat emlegetett szemet, mely — amint otthon mondogatták — úgy ragyogott, mint a fényes csillag, amelyből Klingshor mester oly szép jövődőt jósolt. Ekkor egészen közel lépett hozzá a vezető magyar s harsány hangon csodálkozva felkiáltott:

— Erzsébet hercegasszony! Ki látott már királyleányt rongyos ruhában, koldusok között?!

A meglepett királyleány az összetört cserépedénydarabokkal felegyenesedett a rég hallott magyar szóra. Az előtte álló szép magyar vitézre vetette égbék szemét. Egykori játszótársára ismert benne; látta a díszes sereget, szégyenpír borította el halvány arcát. Szemét lesütötte s úgy állt előttük, mint a bárány, miadtan, télován.

— Hogy kerültél e nyomorult állapotba? Ki tett téged ilyen szegénnyé? — Kérdezte Bánffy megindult csodálkozással.

— Senki — felelte remegő hangon a koldusruhás hercegasszony, — ha csak a végzetetlenül gazdag mennyei Atyám szegénnyé lett isteni Fia nem.

Az ifjú gróf lelkében különös sejtelmet ébresztett ez a szerény s előtte mély titkot rejtő felelet.

— Érted jöttünk — folytatta örömmel a gróf, — Atyád, Endre királyunk küldött, hogy kiszabadítsunk mostoha sorsodból és hazavigyünk téged, az ő legszebb, boldog reménységét, a magyar égről lehullott csillagot. Ez nem királyleánynak való élet. Jöjj velünk — mondotta most már mindig esdeklőbben, — itt nyomorban élsz koldusmódra. Otthon márványoszlopos királyi palota s boldogtalan, ősz édesatyád vár. Hazahív minden, gyere!

Míg a vitéz beszélt, Erzsébet hercegasszony szeme felragyogott. Tekintetével a messzeségbe révedezett. Egy percre eltűntek előle Wartburg nagy, tornyos kastélyai, a várost körülvevő magas kék hegyek. S messze, messze nézett. Látta az érte epekedő ősz édesatyját s ifjú népét, a vidám magyarokat. Egy pillanatra délibábos szépségben tűnt fel előtte Magyarország vadvirágos rétjeivel, fenyőillatot lehelő erdeivel. Hallotta az öreg Duna zenéjét, mely oly sokszor muzsikált neki, mikor kakukfülletos partjain a kis Bánffyval játszadozott. S ekkor finom mosolyfutott végig álmodozó arcán. Elmélázó tekintete a bárányszerű felhőkkel csipkézett kék égre esett. Es a másik örök, igazi haza jutott eszébe. Arcán leírhatatlan báj ömlött el. Ilyen szép talán sohasem volt. Könnyes szép szeme ragyogott, mint harmatos kék búzavirág a felkelő nap fényében. Szólni akart, de hang nem

jött ajkára. Ezért gyengéden csak nemet intett. A magyar szenvedélyes hangon tört ki.

— Erzsébet! Hát a reád várakozó atyádat, kedves testvéreidet, szép magyar hazádat nem szereted már?

A királyleány a szíveltépő szavakra elszomorodott arcával riadtan tekintett Bánffyra, aki így folytatta:

— Miért nem jössz velünk, nemes királyné, kedves atyáddal, hogy elfoglaljad királyi örökségedet? Jöjj és ne szomorítsd meg atyádat, aki az ő kedves leányát egyre várja.

— Ténném, amit kérsz, testvér — szólalt meg esendően Erzsébet, — de én örökre annak a Krisztusnak örökségét választottam, aki példájával tanította a gazdagságot megvetni és a szegénységet a világ minden országa fölött keresni! S mond meg Uramnak és atyámnak, hogy nyugodjék meg s ne is sajnáljon, mert vagyok olyan boldog e megvetett helyzetemben is — akár sírok, akár mosolygok, — mint lennék az ő királyi fényében. Nem tudok mosolyogni, hogy arra ne gondolnék, hogy vele együtt az örök hazában egykor mindig mosolyogni fogok és nem tudok sírni, hogy arra ne gondolnék, hogy egykor vele soha nem fogok sírni.

— Erzsébet hercegasszony! — mondotta szinte megtörten a magyar követ — hallok a szavadat, de nem értem és nem tudom, mit beszélsz. Csak azt tudom, hogy nem vagy a miénk, a magyar égen nem fog csillagod felragyogni... De legyen úgy, amint te akarod!

Egy pillanatra csend támadt. Majd mintha megbánta volna, amit mondott, a gróf így folytatta:

— Mi azonban édesatyáddal várni fogunk... Mindig várni fogunk...

Erzsébet hercegnő búcsúzásul némán meghajtotta magát és a két öreg kísérijével belépett szegényes otthonába. A magyar sereg megilletődve állt s ámulva néztek a koldusrongyokba öltözött királyleány után...

Esteledett már, midőn a magyar követség útnak indult, hogy megvigyék a szomorú hírt a szorongó országnak és Endre királynak, Erzsébet ősz atyjának.

Zord tél sikongott a tornyos kőházak között. A rohanó felhős égen itt-ott nyugtalanul vibráltak a csillagok. A marburgi lovagok a mámoros éjtszakában önfeledten ropták a táncot a császár tiszteletére. Ugyanakkor Erzsébet szegényes házában csend volt, csak a betegek egyenlőtlen lélegzése és a kis leprás gyermek fájdalmas nyöszörgése hallatszott. A virrasztó koldús hercegasszony lelkében pedig egyre zsongott az ima szava:

„Jó nekem, Uram, egyedül teveled lennem,

Soha nem is engedj más helyet keresnem.”

(Regős Regelát.)

1947. január 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Arany János: *Itthon* című költeményének tárgyalása.

Nevelési cél: Az otthon szeretete.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Számonkérés.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Arany Jánosról tanultak felújítása.

b) Athajlás a költeményre.

c) A költemény bemutatása.

d) A költemény gondolatesoportonként való tárgyalása.

Vágyódás a családi körbe.

Itt a legjobb a világon.

Felderül a munkás élet is benne.

Szinte megijjodik benne az ember.

Elfelelteti a gondokat.

„Hogy övéit el nem hagyja,

Ki mindnyájunk édes atyja.”

e) A költemény egészben való elolvasása és tartalmának elmondatása.

f) Elmélyítés. Hogy övéit el nem hagyja, Ki mindnyájunk édes atyja.

III. Összefoglalás. A családi élet melegségét, édességét éneklő költemény egy mélységes vallásos gondolatban hangzik ki. Vigyék el magukkal az életbe is.

1947. január 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás tárgya: idéző mondatok: értelem, tartalom szerinti idézés.

Kapcsolás: A három kívánság.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Alanyi és tárgyi mellékmondatok.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. Idézés. a) Példamondatok.

A három kívánság című mese felújításával.

„Hát gazdag vagy-e?” — kérdezi tovább.

Az asszony meg így felel: „Hát a tinó, meg a ló, meg a malac akkor hol marad?”

„Lásd, bolond — mondta az ura — oda a második kívánság!”

b) Midőn valakinek a szavait úgy mondjuk el, ahogy maga mondta el azokat, akkor *idézzünk*. (idézés = ide állít, ide hív: bírósági idézés.)

Azt a mondatot, amely másnak szavait tartalmazza, *idézett mondatnak*, azt pedig, melyet kíséretképpen előtte, vagy utána mondunk, *idéző mondatnak* nevezzük.

c) Az idézés kétféle lehet:

1. Szóról-szóra, ez a *szó szerinti idézés*,

2. vagy pedig a *hog*y kötőszóval kezdve a saját szavainkkal, ez az *értelem szerinti idézés*.

Ha valaki szavait szóról-szóra idézzük, idézőjellet teszünk eléje és a végére.

III. *Begyakorlás*. Így szólt az Isten: — „Legyen világosság!”

Széchenyi István ezt mondta: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

„Már én csak azt tartom — így szólt az öreg, — legjobb az egyenes út.”

„Senki sem lehet boldog halála előtt” — mondta Szólon görög böles.

„Ha a föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta” — írta Petőfi.

1947. január 3. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Széchenyi áldozata című történelmi olvasmány.

(Olvasmánytárgyalási alapon.)

Széchenyi áldozata.

Odaérttek a régi országház kapujához. Mind a hármuk lelke valami tiszta gyermekes örömben égett.

— Holnap írok az édesanyámnak — mondta Wesselényi báró.

— Ha megengeded, én is írok neki — tette hozzá István gróf, még pedig magyarul írok neki.

— Csak meg tudja érteni! — szólt tréfásan Esterházy gróf.

— Összeszedem minden tudományomat. Azt akarom, hogy az első levelem szent kezekbe jusson.

— Köszönöm — felelte Miklós báró s meghatottan szorongatta István gróf kezét.

— Ma a kerületi ülésen éppen a nemzeti nyelvről lesz szó — szólalt meg Esterházy Mihály.

— Kíváncsi vagyok, lesz-e valakinek bátorsága, hogy tanulási nyelvül a magyart követelje — mordult fel a báró, és keze hirtelen ökölbesorult. — Mégis csak gyalázat, hogy Magyarországon a fiúkat latinul, a leányokat pedig németül tanítják.

— Ameddig a törvényeink nyelve latin... — kezdett valami ellenvetést tenni Mihály gróf, de István közbevágott.

— Hát ne legyen latin! Végre is a világnak már minden népe a saját nemzeti nyelvén szövegezi meg törvényeit... A nemzet akkor születik, amikor a saját nyelvén beszél. Esterházy gróf a fejét csóválta.

— Nagyon nehéz dolog. Előbb magyar nyelvet kellene teremteni.

— Arra valók az írók és tudósok — vetette oda István gróf. — Eppen most kezdtem el tanulmányozni a magyar irodalmat. És fogadom, hogy...

A báró közbevágott:

— Tudom, István, tudom, félév múlva valamennyiünkönél jobban ismered Kazinczyt, Csokonaját, Berzsenyi Dánielt, Kisfaludy Károlyt és Vörösmarty Mihályt. De ezek az írók most csak úgy tudják a műveiket megjelentetni, ha maguk gyűjtik az előfizetőket s a listán akkor is csak szegény kispapok, diákok, jurátusok, néhány pesti polgár, falusi lelkész és hétszilvás nemes nevét olvashatod. Mágnásét soha.

Beléptek a kerületi gyűlés termébe, amely ma különösen tele volt hallgatósággal. Ember ember hátán szorongott a szobában. A gyűlés tagjai zöld asztalnál ültek, a hallgatók, még a főemberek is, csak az oldalak mentében s a terem szélein, a falak mellett állva foglalhattak helyet. Az asztalfőn Máriássy István és Szegedy Ferenc elnökölték.

István gróf maga elé meredve, lázas izgalommal, egyik lábáról a másikra nehezedve, türelmetlenül hallgatta a beszédeket. Egész testében remegett. Úgy érezte, hogy ma történnie kell valaminek. Még nem tudta, hogy minek és nem tudta, hogyan. De már Takách Gáspár pozsonyi követ beszéde alatt, amely egy magyar nyelv-művelő társaság felállításáról szólt, majdnem engedélyt kért, hogy beszélhessen. Körülnézett. Jóformán senkit sem ismert és őt sem ismerte senki. De huszárezredének díszruhájában, kardosan, összes rendjeleivel, vastag szemöldökével, ráncba borult homlokával, ideges meg-megrándulásával feltűnt a kis főúri csoportban, amely tüzesen helyeselt s ezzel megadta a hangot a jelenlevő jurátusoknak. Ezek kardjukat csörtették és megpendítették farkantyújukat, valahányszor lábdobbanásukkal nyomatékot akartak adni helyeslésüknek. István gróf arra gondolt, hogy boldogult jó apja mennyivel különb ember és különb magyar volt mind a három fiánál, akik már az emléket is elfelejtették.

Ezalatt felsőbüki Nagy Pál hatalmas filippikát dörgött az elnémetesedés ellen. Megtámadott, kigúnyolt mindenkit, aki nyelvében nem akar magyar és szívében nem akar hazafi lenni... Most a francia akadémiairól beszélt és István grófnak eszébe jutott az orosz herceg, aki Krisztus nevében szabadságot követelt az orosz népnek és eszébe jutott az angol újság kegyetlenül igaz cikke Magyarországról... Érezte, hogy most nem tud uralkodni magán, kell valamit cselekednie... valami vagy valaki megszállta lelkét, leborította, magához ölelte, áttüzesítette... Mintha tüvel szurkálnák az arcát, a hátgerincén bizsergés fut végig, s e pillanatban Nagy Pál szavait úgy hallja, mint valami túlvilági hangot. Egy magyar nemzeti akadémiát kell felállítani, itt már nem elegendő felírni, kérni, tanácskozni, üzeneteket váltani, itt már nem elég a nemzetgyűlési lelkendezés, díszszónoklat, itt cselekedni kell, amire nézve első sorban a gazdag főúrtól várja a kezdeményezést... Elkapta

valami forgószél, zúgott a füle s ezen a zúgáson keresztül, amelyet mintha az Isten keze kavart volna fel, csak Nagy Pál haragú szavait hallotta... Magyar nemzeti akadémia, gazdag főurak, itt már nem elég a szó, itt tetteknek kell következnie, a tetteknek pedig itt a neve: pénz, pénz és pénz.

Már nem birta tovább. A tanácssterem öreg állóórája éppen ütni kezdett. István gróf, aki Nagy Páltól két lépésnyire állt a fal mellett, fojtott indulattal, egész testében verejtékezve, engedelmet kért a kerületi ülés elnökétől, hogy szólhasson.

Máriássy István intett, hogy beszélhet. Halálos csend támadt. Minden szem a kapitányra meredt. Talán nem is vette észre senki, hogy mialatt a szónok reszketve, csendesen beszélni kezd, az óra is reszkető hárfahangon egymásután egyet, kettőt, nyolcat, tizet pendül, hogy kiüsse a delet. Mindenki az elhangzott halk szavakra figyelt:

— Nekem ezen a helyen szavam ugyan nincs, de ha oly intézetet állítanak fel, amely nyelvünket tökéletesíti s ezáltal előmozdítja nemzetünk magyarrá tételét, birtokaim egy esztendei jövedelmét ajánlom fell arra...

Az utolsó szónál kondult meg a tizenkettedik óraütés... egy pillanatnyi csend s azután újjongó diadalkiáltás rázta meg a viharvert vén országház falait.

A templomban meghúzták a harangokat... az egész világon: megszólalt a déli harangszó, — azóta szól, mióta a magyarok Nándorfehérvárnál II. Mohamed ellenében megmentették a keresztény Európa civilizációját — most a pozsonyi harangok mintha elébe harangoztak volna az új Magyarország megszületésének.

Surányi Miklós.

Játékok.

6—8 éveseknek.

Átkelés a patakon.

5—60 vagy több játészó.

Játészótér, tornaterem, tanterem.

Kis gyermekeknek való, igen jó játék. A földre két párhuzamos vonalat rajzolunk egymástól 30—40 cm. távlságra, mely a patakot jelképezi. A gyerekek csoportokban futva a patakon átugrani igyekeznek. Ha ez sikerült, helyből próbáljuk az átugrást. Amely gyermeknek ez nem sikerült, az a vízbe lépett és gyorsan hazafut harisnyát váltani. Ezt a mozdulatot utánozzák. Ha valamennyi gyermek az ugrást elvégezte, a patakot nagyobbítjuk s folytatjuk az ugrálást, míg a legjobb ugrót megjelöljük. Ez lesz a győztes.

Virágok és a szél.

4—30 vagy több játzó.

Tornaterem, udvar.

A játzókat két egyforma pártra osztjuk, mindegyik mellett a játszóhely végén határvonal van megjelölve, a két vonal között nagyobb semleges terület marad. Az egyik párton állók virágok, akik virágnevet vesznek fel, mint viola, rózsza, mák-
virág stb. A virágok az ellenfél vonala felé és vissza futkosnak. A másik párton állók, kik a szelet képviselik, a vonalon futásra készen állanak, figyelve a virágokat és ha valamelyik közelebb fut, azt elfogni igyekeznek. Az elfogottakat foglyul ejtik.

Bizonyos idő múlva a játzók szerepet cserélnek.

Rákfutás.

10—60 vagy több játzó.

Tornaterem, játszótér.

Ez a játék akkor érdekes és különösen mulatságos, ha a játzók száma nagy. Ha kevesen vannak, jobb a futás egyszerűbb változatával végeztetni.

A játzókat egy indulási vonalra állítjuk fel, egyenlő csoportokra osztva. Mindegyik csoport előtt 6—12 méter távolságban, a földre egy méter átmérőjű kört rajzolunk. A játék négykézlábon, hátrafelé futásból áll. A sorok első tagjai háttal a kör felé négykézlábra állnak és a jelre gyorsan indulnak. Aki előbb elérte körét, egy pontot nyert pártjának. A többi így folytatja.

Tanyás fogócska.

20—40 játzó.

Tornaterem, szabad tér.

Egy játzó a fogó, ki szerepet cserél azzal, kit a tanyán kívül el tud fogni. Egy vagy több tanyát lehet a tér nagysága szerint rajzolni, melyből valamennyi játzónak ki kell futnia, mielőtt a fogó e versikét elmondja:

Szaladj, szaladj!

A tanyádon

Bent ne maradj!

Erre minden gyermeknek ki kell szaladnia, a tanyáról, mert a vers elhangzása után a tanyán maradt gyermek is megfogható.

Kukk!

12—24 játzó.

Otthon, terem.

A játzók körbe állanak. Egynek bekötik a szemét s a kör közepére állítják. Ekkor a kört alkotó gyermekek kézfogással körben jobbra vagy balra oldalt szökdelnek s mikor a bekötött szemű gyermek felemeli a karját, akkor egyszerre megállnak.

Ez valamelyik pajtása elé áll s ezt ujjával bökdösni kezd. Azután kérő hangon mondja: „*Kukk?*“ Mire a megbököttnek ugyanazon a hangon kell felelnie: „*Kukk!*“ Ezt hol mélyebben, hol magasabb hangon kérdi, mire a másik épp oly hangon felel. Ha azután a kérdeztire ráismer, annak kötik be a szemét. Ha azonban nem ismer rá, akkor a játékot a leírt módon tovább folytatják.

Kérdezés alatt a gyermekeknek csendesen kell maradni. A kérdezőnek szabad a kérdést egyszer megismételni.

Számkeresés.

3—20 játészó.

Udvar, játszótér.

A játékosok sorban, közel a vezetőhöz felállnak futásra készen.

A tanító egy számot gondol, közölve a játékosokkal, hogy ez a szám egy és tíz között van.

A játszóok számolni kezdenek, amelyre tanító mindig „*nem*“-et mond, míg a gondolt számhoz nem jutnak a számolással. Ha kiejtik a gondolt számot, „*igen*“ a felelet, mire futással menekülnek s a tanító elfogni próbál valakit. Az elfogott újra kezdésnél segít a fogásnál.

Szökdelő fogócska.

5—30 játészó.

Udvar, játszótér.

A játszóok tömegben állanak. Három-négy játékos a „*Kenguru*“, kiknek zárt lábakkal kell állni, ezek a fogók szétfutnak és a kenguruk kergetve fogni igyekeznek amennyit tudnak, míg a vezető tizenötig számol. Akit elfognak, szintén kenguru és segít fogni.

Változata a játéknak, ha más állatnevezéssel a fogók jellegzetes mozdulatmegjelöléssel végzik az elfogást.

Állatsereglet.

10—20 játészó.

Otthon, iskolaudvar.

Minden gyermek két nevet: egy emlős és egy madár nevet kap, tehát olyan állatokét, melyek vagy a földön, vagy a levegőben mozognak. Körben ülve egy labdát gurítunk az egyik gyermek felé és azt mondjuk: „*A föld!*“ Erre ez a gyermek a földön mozgó állatnak hangját, vagy gyorsan felugorva, járását és mozgását utánozza. Utána ez a gyermek egy másiknak gurítja a labdát és ezt mondja: „*Levegő!*“ Erre ez a gyermek a madár hangját utánozza. Célszerű azért olyan állatot vagy madarat választani, amelynek mozgása vagy hangja tipikus és általánosan felismerhető, pl. a béka ugrása, a nyúl szökdelése, a ló nyerítése.

a tehén bögése, a kakuk, kakas, pinty, kuvik, gébics, ruca, liba stb. kiabálása.

Osztályteremben is játszható, de ilyenkor zsebkendőt dobáltatunk.

Gyere velem !

10—50 játészó.

Tornaterem, tanterem.

A szoba közepére sorba tesszük a székeket, de úgy, hogy minden második szék ülője ellenkező irányba van fordítva. Egyel kevesebb szék van, mint a játszóknak száma. A játszóknak a székekre ülnek és akinek szék nem jutott, az kezdi a játékot, ezt mondván: „*Gyere velem Mucsára!*” és az ülők közül egynek vállát érinti. Erre rögtön feláll és követi, többször ismételve a mondást és az érintést. Ezalatt körben jár. Midőn már valamennyi játszó vagy azok nagyobb részét felhívta, gyorsan leül egy székre; erre a többiek is sietve helyet keresnek. Akinek nem jutott hely, az kezdi a játékot.

Zenekísérettel is játszható olyformán, hogyha a zene szól, a játszóknak a székek körül kell járniook és amint a zene elhallgat: járnio kell és leülni amint megszólal. Bizonyos idő múlva megszámoljuk, ki hányszor nem kapott ülőhelyet, aki mindig le tudott ülni, az a győztes.

Tanteremben. Az egész osztály elindul a játékhoz úgy, hogy az egyik padsor között fel, a másikon kígyóvonalban lejönnek. Egy helyet megjelölünk, amelybe ülni nem szabad, sípjellet vagy „Ülni!” jelre mindenki helyet keres.

Kövess engem !

10—30 vagy több játészó.

Tornaterem, játszóter.

A gyermekek körben vállfogással állnak. Egy játészó a fogó, egy a futó. A futó elkiáltja: „Kövess engem!” Erre a fogó üldözőbe veszi, de mindig azon az úton követi, amerre a futó szalad. A körön állók kezei alatt átbujhat és kívül, vagy ismét átbujva, a körön belül futhat. Ha elfogta, két másik játészón a sor. Ha bizonyos idő múlva az elfogás be nem következik, a vezető (dehet a játszóknak közül valaki) megállítja a futást és másokat jelöl meg.

Ha sok a játészó, két-három fogóval és ugyanannyi futóval, vagy több csoportban játszható.

Labda-iskola.

6—10 játészó.

Tornaterem, udvar, játszóter.

E játék igen alkalmas a labdajátékhoz szükséges ügyességek begyakorlására. A játékhoz közép nagyságú bőr- vagy ugyanakkora üres gumilabda használható. Az iskola a labdaelfogást különféle mozgásokkal köti össze, amelyeket mindig a

labdaelkapás előtt kell végezni és a következő sorrendben gyakorolni.

1. A falra dobott labdát elkapni.
2. Az elkapás előtt tapsolni.
3. Páros kézzel a térdekre ütni.
4. Az arcot megcirógatni (mosdani).
5. A haját megsimíttatni (fésülködni).
6. Térdelő mozdulatot tenni (imádkozni).
7. Egyik kezét a másik körül forgatni (motolálni).
9. A törzset előre hajlítani (tisztelegni).
9. A törzset kissé hátra hajlítani (mennyebe nézni).
10. Egy egész fordulatot tenni.

Ha valamelyik gyermek a labdát leejti, félreáll s vár addig, amíg ismét reá kerül a sor, akkor aztán ott folytatja, ahol a játékot az imént elhagyta. Győztes az lesz, aki először végezte el a fokozatokat, tehát aki legelőször járta ki az iskolát.

Ez a játék pompás előgyakorlatul szolgál minden labdajátékhoz s a labdaiskolát a gyermekekkel megkedvelteti. Ha a gyermekek a fönt leírt fokozatokban elég ügyesek, lehet azokat olyan változatokban gyakorolni, hogy két-két gyermek vagy 3—4 lépésnyire szemközt állva a labdát egymásnak dobjálják és a labda elkapása előtt az előbbi fokozatokat most már így végzik.

A szőlőcsősz.

10—30 vagy több játzó.

Játzótér, tornaterem, tanterem, gyermekszoba.

Kettő kivételével a játzók kézfogással körbe állanak. Ez a szőlőkert. A kertben áll az egyik játzó, a másik kívül áll, ez a csősz. A csősz kérde: „Mit keresel a szőlőben?“ A bentálló feleli: „Szőlőt.“ A csősznek erre meg kell fogni a futót s így futásban ugyanazon úton és módon követi. Ez pedig nemcsak futással igyekszik menekülni, hanem a körülállók kezei alatt átbújik, átgrik a kezek fölött, a lábak között átesúszik, szóval különböző módon próbál menekülni, hogy a csősz erejét és ügyességét minél inkább próbára tegye. Ha megfogta a csősz a futót, két más játzó jön sorra.

A tanteremben a játzók a padokat veszik körül, egyes szakaszokat kihagynak s a kör kisebb lesz.

Árnyékfogó.

4—60 játzó.

Udvar, játzótér.

Napsütésben játszható, igen kedves játék kis gyermekek számára. Egy játzó a fogó, aki a többi játzónak árnyékára ugrik vagy szökdel. Ha ezt eléri, néven szólítja azt a játzót és az lesz a fogó. A tanító biztassa a gyermekeket, hogy ne szaladjanak messze a fogótól, hanem közelebb tartózkodva leguggolással segítsenek magukon, vagy úgy álljanak, hogy az árnyék kisebbédjék s így a fogó nehezebben érhesse el őket.

ÉRTESÍTŐ...

Iskolába aki jár,
Nem lehet az csacsí már.
Okosnak kell lennie:
Fudomány a mindennapi
Kenyere.

Kis könyvében olvasom:
Kitűnő a szorgalom,
Jeles magaviselet. —
No már ennél jobb igazán
Nem lehet.

Nagy örömöm egyre nő:
Hittanból is kitűnő.
Számтан, írás, olvasás
Jobban megy tán, mint a sebes
Vizfolyás...

Jórávaló kis diák
Tanulásnak nekilát,
Bátran halad előre —
No de aztán ember is lesz
Belőle.

HA SZEGÉNYT LÁTSZ...

Ha szegényt látsz, el ne fordulj.
Ha kér tőled, rá ne mordulj.
Amit adsz, add nyájas-szépen,
A jó Isten szent nevében.

Teli zsák és üres véka
Egyként Isten ajándéka.
Ezt is, azt is annak adja,
Kit kiválaszt akarátja.

Ezért aztán nem véletlen,
Hogy sok gazdag az életben
Egyszerre csak szegénnyé lesz
S alig-alig jut kenyérhez.

Élete így keserűség.
S ha fukar volt, keserűbb még.
Hogy gazdagtól nem remélhet
Most maga sem segítséget.

A KIS FECSKÉK.

Alján a ház ereszének
A kis fecskék vígan élnek.
Gégicsélnek, csicseregnek
Puha ólén a fészeknek.

Fecskemamám, fecskepapa
Hordja a sok legyet haza,
Tízet, százat, százezeret.
A kis fecske ilyent szeret.

Míg szüleik odajárnak,
A kis fecskék nyugton várnak.
Marakodni sosem szoktak
S egymásra nem árulkodnak.

Mikor az est sötét árnya
Záborul a nagy világra
3 est-imára harangoznak, —
A kis fecskék rég alusznak.

Van-e nektek több testvérték?
Velük össze hogyan fértek?
Szépen-e, mint a kis fecskék,
Vagy vadul, mint a bakkecskék?

S este, mikor aludni kell,
Elmentek-e szép szerivel?
Avagy százszor kell, hogy rátok
Szóljon édes jó anyátok?

ALDD MEG, ISTEN, SZÉP HAZÁNKAT!

Aldd meg, Isten, szép hazánkat
Bőséges áldással!
Déliabos rónáinkat
Telt arany kalásszal.
Ha kiperdül egy-egy szemő
Telt arany kalásznak:
Ne takard el, mutogasd meg
Az égi madárnak!

Aldd meg, Isten, szép hazánkat
Mind a két kezeddél!
Boldog népre mosolyogjon
A nap, mikor fölkel.
Boldog népre mosolyogjon.
A mikor leszáll is,
Boldog népre tündököljön
A csillagsugár is.

Pósa Lajos.

MAGYAR VAGYOK.

Magyar vagyok, magyar. Magyar-	Széles e világnak fénye, gazdag-
nak születtem.	sága
Magyar nótát dalolt a dajka	El nem esábit innen idegen
felettem.	országba.
Magyarul tanított imádkozni	A ki magyar, nem tud sehol
anyám	boldog lenni!
És szeretni téged, gyönyörű szép	Szép Magyarországot nem pótolja
hazám!	semmi!
Lerajzolta képed szívem közepébe,	Magyarnak születtem, magyar is
Beírta nevedet a lelkem mélyébe,	maradok.
Aldja meg az Isten a keze vonását!	A hazáért élek, ha kell, meg is
Aldja meg, áldja meg magyarok	halok!
hazáját!	Ringó bölesöm fáját magyar föld
	termette,
	Koporsóm fáját is magyar föld
	növelje!
	Pósa Lajos

Ismeretterjesztő előadás.

A magyar népdal.

Mit tudunk a népdalról? „Az emberek annyiszor emlegetik a népdalt, de senki sem tudja világosan „mit kell voltakép rajta értenünk” — mondta Goethe 120 évvel ezelőtt, s valljuk be őszintén, ma sem igen tudunk róla sokat mondani. A köztudat egyszerűen intézi el a dolgot. Mindenki úgy tudja, hogy azok a nép ajkán termett énekek tartoznak ide, amelyek szájról-szájra terjedve, idővel közkinccsé válnak. Van benne sok igazság, de a népdal lényegének igazi megismeréséhez ennyi még sem elég.

Újabban sokat foglalkoznak ezzel a kérdéssel nemcsak nálunk, hanem mindenütt, ahol csak énekelnek az emberek. Nehéz a kérdés közlébe férközni, hiszen voltaképpen azt sem tudjuk meg bizonyosan, mi a népiélek? amelyből a népdal kisarjadt. Mégis induljunk neki az útnak, előbb az általános emberi vonásokat kutassuk fel benne, s csak azután a sajátosan magyar vonásokat.

A földkerekség minden népe énekel. Olyan készsége ez az emberiségnek, amely a legkezdetlegesebb életet folytató ú. n. ősalapított népeknél éppúgy föllelhető, mint a legfejlettebb nemzetek körében. Azt kell mondanunk, hogy az éneklés a legősibb emberi kifejezőmódok közé tartozik. Azt is tudjuk, hogy minél elmaradottabb egy nép, annál gyakoribb szükséglet nála az éneklés. Ezzel fejezi ki mindazt, amit fejetlen közlő beszédével nem tudna elmondani, ami benne ösztönös benső hangulat, tudattalan lelki megmozdulás. Azt is tények bizonyítják, hogy a női nem érzelmileg belső életet élve, gyakoribb éneklésével túltesz a férfiakon. Mind nálunk, mind mindenütt, ahol a népben még él a daltermelés, most is megállapítható, hogy lírai (érzelmi) dalokat jórészt a falu, a tanyák leánya, asszonya költi és dalolja, míg a férfiak akarva-akaratlan inkább az elbeszélő (epikai) dalokat termelik és kedvelik nótázó alkalmakon.

Ha az éneklés eredetére tekintünk vissza, azt látjuk, hogy a kezdetleges törzsek éneklésmódja eltér napjaink nótázásának szokásos formájától. Régen így történt a nótázás: esti pihenőiken összeverődve, egy

közülük való ügyesebb éneklő: az előénekes nótázását karban követték. Előbb ő dalolt egy sort, s azt a többiek együttesen ismételték, majd újból ő énekelte a következő részt, s a kar ezt is utána énekelte. A szöveg rendszeren rögtönzött volt, s mindennapi életük valamely fontosabb, vagy várakozhatóbb élményét emlegették benne: tárgya mindig közös érdekű volt, nemcsak az egyént érdekelte. Majdnem mindig táncoltak hozzá, ami egyenletes lépegetésből állott, hol libasorban egymásután, hol egymás mellett. Hogy mozgásból és énekből együtt tartsanak, erősen kiemelték a ritmust. Ezt lábdobbantással, vagy az énekelt hang egyidőben való felcsendülésével érték el. Néha néhány oldalt álló tapsolással, fadob ütögetéssel segített kiemelni a ritmust.

Az európai népek kétféle énekformát ismernek: van kardaluk és egyéni nótázásuk. Csoporténeklésük szinte mindenütt unisono, azaz a dalt a résztvevők ugyanegy hangon éneklék; csak az alpin-faj, a délnémet és az északolasz tercel hozzá. Ez a terces kíséret azonban ezeknél sem régi, alig százötvenéves szokás, s a magasabb (iskolai, templomi) zenekultúrából tanulták el. Ma természetesen előénekes már nincsen, ez ma már kiveszett. Az együttes karénekléssel szemben haladást jelent a mai népdalban az egyéni éneklés. Régen az embernek nem volt még saját egyénisége, nem mert, nem tudott, de nem is akart szembehelyezkedni a többiekkel. Csak lassan fejlődött ki a maga feje szerint gondolkodó, az önálló szándékú és ítélő ember, aki szembe tud helyezkedni a többivel, a szokásokkal. Ez a személyes önállóság azonban még a művelt nemzetek népi rétegeiben sem érlelődött ki teljesen.

Hogyan terem a népdal? A lélekbe oltott művészi készség adománya feltárlható az emberiség fejlődése mentén minden fokon. Létrehozója és fenntartója a *teltség*, az önfelért gyönyörködés, amely éppúgy bennél a népdal alkotójában, mint az élvezőben, akinek a mű utóbb belső élményévé válik. Minden fokon akad egy-egy tehetség, aki a többenél rátermettebb, fogékonyabb: ez lesz annak a rétegnek a művésze. Ez a népnél a *nóta*, aki talán írni sem tud, mégis verset szerez, hírből sem hallotta a kótát, és mégis zenét komponál. Nehéz, szinte lehetetlen közelférközni a nép lelkéhez: még ha közülről való is az ember, egyetlen rés van mégis, ahol megleshet: ez a népdal. Csak ezekben tudjuk igazán megismerni a nép lelkét, csak ezekből hangzik felénk annak a különben elzárta világnak egy-egy gyónása, elárulva legtitkosabb kedélymozgalmát, amelyet akárhányszor még maga sem ismer tudatosan. Általában elmondhatjuk, ha népünk lelkét akarjuk megismerni, ennek legsikeresebb útja a dalaival való beható foglalkozás, s itt is inkább annak szövegével, mint a dallamával. A népdal szövegében mondja el az egyszerű ember mindazt, ami fáj neki, ami bensőleg foglalkoztatja: vágyait, örömet, bűját-baját, s amit másképp meg nem vallana a világ minden kincséért sem.

Nincs időnk itt arra, hogy a népdalszövegek versalakjaival, ritmusával stb.-vel foglalkozunk. Mi itt csupán a magyar népdal néhány jellegzetes vonására szeretnénk rámutatni, s azt megvilágítani.

Nézzük például először azt, mi indítja dalköltésre a nótafát? A népet, egyszerű életviszonyai között az ami rendes, ami mindennapi, nyugton hagyja; ilyenkor nincs ok, ami megnyissa lelkét és dala fakassza ajkát, s ha játszi kedve mégis dúdolásra, éneklésre készteti, ismert nótákat kerít sorra, ami éppen fülébe esendül; de új nóta nem terem ilyenkor ajkán. Ha azonban e nyugalmi állapotból kisodródik valami miatt, ha szerelmes lesz, s átérzi annak bűját-baját, örömet (szerelmi dalokban); ha elkerülve hazulról, a visszavágyódás, a honvágy emészt (katona-dalokban); ha mostoha az élet hozzá, bajba kerül, ha szájára veszi a íalu, vagy fiatalos dalos hetykeséggel fittyet hány mindenkinek. — szóval ha kedélyállapota szakadatlan változásokon megy keresztül, és az érzelme kezd úrrá lenni fölött: rögtön kicsordul ajkán az érzés, s ennek kifejezőmódja a népi lélekben új dal, új szövegű ének. Szokatlan kedélyállapota éppoly rejtélyes előtte, mint a természet akárhány megnyilatkozása; itt is, ott is keresi rá a magyarázatot: rendjén van-e ez így, vagy nincs? S hová fordulhatna magyarázatért, ha nem a természet tanulságaihoz? Valóban, ha ezernyi

népdalszövegünket átnézzük, saját egyéni öröme és baja közlésén kívül csak a saját helyzetére vonatkozó természeti megfigyeléseit találjuk benne. Vagy észreveszi ezek között a magáéhoz hasonló esetet, ilyenkor hasonlatba áll össze a két helyzetkép, vagy nem talál rá megfelelőt, ilyenkor ellentétbe állítja a kettőt, felpanaszolva, miért bánt vele a sors másként, mint ahogy a természet törvényszerűségei kívánnák. De nézzünk néhány példát az elmondottakra:

Ellentétre: Csak nekem nem szabad szeretőmhöz járni...

Szabad a madárnak ágról-ágra szállni,

Vagy: Magas jegenyefán sárgarigó fészek,

Édes kis galambom de szeretlek téged!

Az a sárgarigó könnyen felszáll oda,

De én tihozzátok nem mehetek, soha...

Hasonlóságra: Aláfoly a Tisza, nem folyik vissza,

Elment az én rózsám, nem jön többet vissza...

A nép fiának mindenben a természet az irányadója, annak rendje (szafályoz előtte, mindent azzal igazol.

Megért kalászt aratni kell,

Anyányi lányt szeretni kell;

Hogy édes legyen a szája,

Csókot kell hullatni rája.

Elszárad az a fa kit a fejsze levág,

Elhervadok én is, ha a rózsám elhagy...

Zavaros a Duna, nincs tisztogatója,

Szomorú a szívem, nincs vigasztalója...

Meg kell a búzának érni,

Hogyha mindig a nap éri.

Meg kell a szívnek repedni,

Ha mindig csak bánat éri.

Példáinkon megfigyelhető az a sajátosság is, hogy a természethől vett kép mindig elül áll, csak azután tér az elmondó a maga lelki állapotára. Ez feltűnő következetességgel vonul végig népdalköltészetünkön.

Máskor — igaz hogy csak kivételes esetekben — csak később jelentkezik a természeti kép. Például:

Szól a világ, mit hajtok rá,

Ugy ég a tűz, ha raknak rá.

Tettek is rá, tesznek is rá,

Ugye babám, ne hajtsunk rá.

Amnyi nekem az irigyem,

Mint a zöld fűszál a réten...

Jaj, de nehéz a szerelmet titkolni,

Tövis közül szagos rózsát kiszedni...

Van olyan népdal is, amelyben a kép nem kapcsolódik belsőleg a dal tartalmához, csak keretül szolgál, hogy az éneklő beleszőhessen mondani-walóját. Erre példa: Kicsi falu, fehér ház,

Barna kislány, mit csinálsz?

Hej, csinositom magamat,

Várom a galambomat.

A természetkezdésnek ilyen fajtáját helyzetkép-nek nevezzük. Ilyenek még: Derül-borul a Dunárul,

Jön a rózsám a tanyárul,

Megismerem járásárul,

Fekete göndör hajárul.

Somogybul való ez a kis népdal:

A lapaji telefonyfa de magos,
Tetejibe a porcollán de poros.
Reá vagyon tekerve az a kutya drót.
Le se jesik, mégis leagyi a szót.

Mikor tetszik igazán a népdal? Akkor, ha minél egyszerűbb, keresetlenebb. Az új, a meglepő benne a képgazdagság, amely a dalt elevenné, színessé teszi.

Van a népdalnak egy másik érdekes vonása is, ami mindenütt elterjedt: a jelkép. Pl. a „rózsám“ szóból kiérezhető, hogy előbb így hangzott: olyan vagy, mint a rózsá! Ezt a hasonlatot azután összevonta a nép, s egyszerűen azonosította a leányt a rózsával. Így lett az egyszerű hasonlatból jelkép. Az érdekesség az egészben az, hogy míg a germán és szláv népek túlnyomóan az állatvilágból kölcsönzik jelképeiket, nálunk túlnyomóan a növényvilágból, virággal kapcsolatos jelképes kifejezés. E jellemvonás keletre utal, s alighanem ősrégi örökségünk. Nálunk annyira megszokott lehetett ez a népdalszövegekben, hogy évszázadokkal ezelőtt ezeket virágénekek néven emlegetik.

Jaj, de szépen harangoznak Tarjánba,
Elhervadt a falu legszebb virága ...
Ej-haj, nem bánom,
Nekem is van virágom,
Ej haj, leszakasztom a nyáron.

Kútágásra szállott a sas,
Engem rózsám ne csalogass.
Csalogatott engem más is,
Náladnál szebb virágszál is.

A múlt század közepétől kezdve aztán az általános „virág“-képet egyre jobban kiszorítják az egyes virágfajták: rózsá, violá, lilium stb. Közöttük a rózsá válik leggyakoribbá:

Nincs szebb virág kertekben a rózsánál,
Nincs szebb kislány a faluban a rózsámnál.

Kedvelt jelkép a viola is:

Ezt a kerek erdőt járom én,
Ezt a barna kislányt várom én,
Ez a barna kislány viola,
Én vagyok a vigasztalója.
Hogyha elmész violám,
Nem lesz többet víg óráim.

Egyéb virágfajták költői jelképével is gyakran találkozunk népdalainkban:

Rozmaringszál lehajtotta a fejét,
Édesanyám összetette a kezét,
Hull a könnye két szeméből lefelé,
Ugy gyűjt velem az ezredes úr elé.
Egy asszonynak két eladó lánya,
Egyik szegifű, másik majoránna ...

Bodrog partján nevedett tulipán,
Bús szívem csak téged óhajt, téged bán ...

Zöldelő szép liliumszál,
Kérlek, tőlem ne irtózzál.

A molnárnak szép leánya,
Volt a szívem ibolyája.
De az anyja másnak adta,
Tán attul állt meg a malma.
Lányom, lányom gyöngyvirágom,
Kerti virágszálom ...

Az állatvilágból vett jelképek között legtöbb a madár, azok között is a galamb.

Mint madár a száraz ágon.
Csak úgy tengek a világon...

Én vagyok az a gerlice,
Ki a páriát elvesztette,
Egy vadgalamb elkergette,
Szerelmünket irigyelte.

Jaj, de szépen harangoznak Tarjánba,
Elhervadt a falu legszebb leánya,
Három galamb húzza jó a sarangot,
Úgy temetik a negyedik galambot...

Hosszúra nyúlva előadásom, ha sorra venném most még a népdal fajtait, a szerelmieken kívül a katonadalokat, a pusztai pásztordalokat, a betyárdalokat stb., de ezekre most nem térünk ki, majd más alkalommal.

Befejezésül még csupán annyit mondunk, népdalaink a magyar nép jellemének hű, részletes tükörképei. Benne lelkének legtitkosabb redői nyílnak meg s érzelmei közvetlenül tolnak ajkára. Népdalaink egyik jellegzetessége, hogy benne észrevehető mindig népünk határozott tisztessége, illemtudása; a magyar nép alapjában véve korántsem erotikus. A népi suhanc fiatalság szabadabb modorú, ez korával és élénkségével jár, de bántóvá, trágárrá ez csupán boros állapotban, az ösztönök felszabadulásával válik. Káromkodásainkról tudvalevő, hogy majdnem kivétel nélkül szószerinti fordításai a délszláv káromkodásnak, s bevándorolt pásztorok terjesztették el valamikor népünk között.

Másik jellemvonás, ami népdalainkból kiviláglik, a nyílt, közvetlen őszinteség. Nincs hátsó gondolata, amit beszédével leplezni akarna; amit érez és amit gondol, tekintet nélkül annak élére, vagy önéleplező voltára, úgy kerül hamisítatlanul ajkára is.

Szóljunk még népdalaink különös varázsáról, amely elfog mindenkit, aki egyszer hallotta. E különös hangulatba-mélyedésnek lélektani okait itt messze vezetne részleteznünk, talán nem is tudnók végső indítékait kellőképpen kifejezni. Egy azonban bizonyos, a mintegy félszázad óta egymástól elszakadt ú. n. „úr”- és népi társadalmat talán csak ez az egyetlen szál fűzi még össze egymáshoz. Ebben rejlik a népdal nagy összefogó, egyetemes szerepe, értéke. Népdalaink tehát közös nemzeti kincseink, amelyeket megőrizni, továbbadni valóban a legszebb kötelességünk.

(Az énekkar, dalárda mutasson be néhány szép, eredeti magyar népdalt. Az előadást színesebbé tehetjük azzal is, ha az itt bemutatott példák néhányát a kar mutatja be.)

Szülői értekezéslet.

Hogyan tanuljunk?

Az alsó tagozaton lehetőleg mindent az órán tanuljunk meg. Más a helyzet a felső tagozaton, ahol nehezebb költemények, más emlékezetben megtartandó meghatározások stb. szükségessé teszik a tanulók otthoni tanulását. Éppen ezért foglalkoznunk kell a kérdéssel: hogyan tanuljanak? Sok sikertelenségnek, elkedvetlenedésnek vehetjük elejét, ha a kérdésnek időt szánunk, s megbeszéljük a tanulókkal a dolgot.

Ha valamely anyagot azzal a szándékkal vésünk emlékezetünkbe, hogy hosszabb-rövidebb ideig lehetőleg híven megőrizzük, akkor tanulunk. Hogyan tanulhatunk a leggazdaságosabban, vagyis a lehető legrövidebb idő alatt a legkisebb fáradtsággal, úgy, hogy a tanult anyagot a lehető leg-hosszabb ideig emlékezetünkben tarthassuk?

Először is ismernünk kell azokat a tényezőket, melyek befolyásolják

a tanulást. Ilyen elsősorban az *anyag minősége*. Másként kell tanulnunk egy verset, egy olvasmány tartalmát, vagy földrajzi anyagot, és ismét másként egy számtani levezetést. Nagy a különbség az értelmes és az értelmetlen (pl. idegen nyelvű költemény) anyag megtanulása között is. Az értelemmel bíró anyagot kb. 9–10-szer gyorsabban tanuljuk meg, mint a kevésbé érthetőt. A tanulás azonban nemcsak az anyag minőségétől függ, hanem a *mennyiségétől* is. Hosszabb sorokat aránylag nehezebben tanulunk meg, mint rövidebbeket. Lényegesen befolyásolja a tanulás módját az is, vajon túlnyomóan milyen *képzettípushoz* tartozunk: a látási, hallási vagy mozgási típushoz-e? Amit olvasva könnyen tanul meg a látási típusú egyén, ugyanannak az anyagnak ilyen módon való megtanulása a legnagyobb nehézséggel jár a hallási típusúnak. A mozgási típusú viszont csak úgy tanul gazdaságosan, ha halkan ki is mondja a szavakat. Az utóbbi két típus többször együttjár. Fontos tényező a *gyakorlat* is. Más módon tanul meg könnyen valamit az, aki a tanulásban gyakorlott s másképp az, aki ritkán tanul. De lényeges különbséget okoz a tanulás módjában a figyelem és érdeklődés foka, a fáradtság egyénenként különböző (gyors vagy késő) beállása, a kor, a műveltség, az egészségi állapot. Mindezek az *egyéni* különbségek visszatükröződnek a tanulás módjában.

Általában kétféleképpen szokás tanulni: a) Az anyagot kis részekre osztjuk. Ezeket a részeket külön tanuljuk meg s aztán ismételjük az egészet. Ez a *földaraboló* (frakcionáló) tanulás. b) Az anyagot a maga egészében ismételtén átolvassuk, még pedig eleinte lassabban, később gyorsabban. Ez az *egybefoglaló* (globális) tanulás módszere. A legtöbb ember földaraboló módszerrel tanul, s azt hiszi, hogy a leggazdaságosabban jár el, vagyis a legkisebb idő és erő felhasználásával a legnagyobb tanulási eredményt éri el. Akkor igaza is van, ha a megtanulandó anyag sok, különösen nehéz részt tartalmaz. Ilyenkor valóban gyorsabban érünk célra, ha a nehéz részeket külön-külön tanuljuk meg, s csak aztán valamennyit együttesen. Idő- és erőpazarlás lenne ugyanis, ha két-három nehéz sor miatt az egész szöveget ismételnénk át újra és újra. Azonban az átlag egyenletesen nehéz anyagot gazdaságosabban tanuljuk meg, ha nem tördeljük kisebb darabokra, hanem a maga egészében ismételjük. Ezt mind a köztapasztalat, mind pedig a kísérleti vizsgálatok bizonyítják.

A földaraboló tanulásnak ugyanis nagy hátránya, hogy az anyag gondolati (logikai) összefüggését önkényes darabokra tördeli. A tanulás ilyen módon mechanikussá, gondolkodás helyett pusztán gépies utánmondássá, ajakgimnasztikává válik. Továbbá az egyes részeknek végső és kezdő tagja között (pl. egy versszak utolsó és első szava között), minthogy ezek a többszörös ismétlésnél egymásután következnek, erős asszociáció keletkezik. Ez nemcsak fölösleges, hanem az előző rész végső tagjának a következő rész kezdő tagjával (pl. egy versszak utolsó szavának a következő versszak kezdő szavával) való asszociációját is erősen gátolja. Innen van, hogy a földaraboló módszerrel tanuló gyermek a versszakok végén meg szokott akadni s nagy hajlandóságot mutat arra, hogy a versszak végeztével ne a következő versszakra menjen át, hanem ugyanazt a versszakot újra elülről kezdje. A földaraboló módszer főleg azért tűnik felkellesebbnek és kedvezőbbnek, mert hamarabb kelti fel a sikert a serkentő tudatát, mint az egybefoglaló módszer; mindjárt föl tud mutatni egy kis eredményt a megtanult töredékben. Előnye, hogy a könnyebb részeket az ismétlésnél mellőzheti s csak a nehéz részekre szorítkozik.

Vizsont az egybefoglaló módszernek föltétlen előnye, hogy nem hoz létre fölösleges, sőt káros asszociációkat; az egész anyag értelmének gyorsabb fölfogását mozdítja elő, általában értelmessé teszi a tanulást, a bevéssé gépies jellegét háttérbe szorítja; végül a feladat nagyobb nehézsége miatt a figyelmet nagyobb feszültségre készíti. E módszer hátránya azonban, hogy az anyag középső része a figyelem természetszerű lankadása miatt kevésbé szilárdan vésődik be; továbbá az egybefoglaló módszer a tanuló türelmét és munkakészségét keményebb próbára teszi, s a figyelem fokozottabb feszültsége miatt a fáradtság hamarabb lép föl.

A földaraboló és egybefoglaló módszer előnyös vonásait egyesítve magában az ú. n. *közvetítő tanulási módszer*. A tanulni való anyagot részekre, bizonyos egységekbe bontjuk ugyan, ezeket azonban nem külön-külön tanuljuk meg, mint a földaraboló módszernél, hanem az egész anyagot mindig kezdettől végig olvassuk, de az egyes részek között szünetet tartunk. Ez a közvetítő eljárás a szünetek frissítő hatása miatt a leggyorsabb tanulást, de közepes hűségű megtartást eredményez. A földaraboló módszer viszonylag gyors megtanulásra, de bizonytalan megtartásra vezet. Az egybefoglaló módszernél először lassú ugyan a tanulás, vagyis több ismétlés szükséges, azonban — különösen egynemű anyagnál — a megtartás hűsége és a fölidézés biztossága a legnagyobb. Leghelyesebb, ha az anyag két-háromszori (esetleg többszörös) elolvasása után megkíséreljük a magunkban való fölmondását (próbafölmondás). Ekkor kitűnik, vajjon mely részeket sajátíthatók el nehezebben. Ezeket külön tanuljuk meg.

E módszereknek gazdaságos volta nagyban a *tanulás céljától* függ. Ha valamely anyagot gyorsan akarunk elsajátítani anélkül, hogy nagyon hosszú megtartására törekednénk, akkor a közvetítő eljárás előnyös; ha nem kell sietnünk az anyag bevéésével és tartós tudásra akarunk szert tenni, az egybefoglaló módszert alkalmazzuk. Az egybefoglaló tanulás csak belsőleg összefüggő, s egy irányban bevésendő anyagnál előnyös. Nem célszerű ott, ahol idegen szavakat, évszámokat kell bevésni.

Fontos eszköze a tartós bevésésnek az *ismétlés*. Milyen időközökbe osszuk az ismétléseket az egyszeri megtanulás után? Helytelen eljárás az ismétléseknek időben való szétosztása helyett valamely anyagot *egy alkalommal sokszor* ismételni. Bizonyos határok közt minél nagyobb időközökbe osztjuk be az ismétlések számát, annál kevesebb munka árán, s annál tartósabban jutunk az illető anyag birtokába.

Fontos a tanulásnál az *olvasás gyorsasága*. A közepesen sebes olvasás hamarabb vezet eredményhez, mint a lassú. Viszont, ha nem a tanulás idejét, hanem az elfáradást (erőkeconomikus szempontot) vesszük figyelembe, akkor a gyors tanulás hátrányos, mert hamar fáraszt.

Nagyon előnyös a bevésésre nézve a tagok bizonyos számának szilárdabb asszociációja, csoportokba (komplexumokba) való foglalása: a *csoportalkotás*. Minél nagyobb csoportokat tudunk alkotni, annál gyorsabb a tanulás.

Fontos segédeszközei a tanulásnak a *helyi asszociációk*. A tanulás önkénytelenül bizonyos mértékben *lokalizálódik*: tudjuk, hogy a szöveg bizonyos része vagy szava a könyv lapjának melyik helyén, milyen környezetben, milyen csoportok között foglal helyet. Ezekből a helyi asszociációkból érthető, hogy tanulnivalónkat sokkal biztosabban vessük be, ha *áttekinthető egészekbe csoportosítjuk*. A külsőleg rendezett anyag teljesebb és hűbb képet hagy hátra, mint az áttekinthetetlen, zavaros, nem csoportosított anyag.

A nem gépies, hanem értelmes tanulás titka abban áll, hogy mindazzal, amit meg akarunk tartani, sokfajta képzetkapcsolatot hozunk létre. Ez annyit jelent, hogy tárgyunkról annyit gondolkodjunk, amennyit csak lehet. Az tanul legértelmesebben, aki anyagán legtöbbet gondolkozik, az anyag egyes részeit kellő logikus összefüggésekbe tudja kapcsolni, s így rendszeresen megőrizni.

